

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ◆ Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΤΟΥ ΣΟΦΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ (HOMO SAPIENS)
ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ.ΤΟ ΘΑΥΜΑ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ
ΝΟΗΣΗΣ. (Καθηγητού Χρήστου Γιαμβριά) 169
- ◆ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΗ (Βασ. Κ. Σταθάκη) 175
- ◆ Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΩΝ «ΑΚΤΙΝΩΝ» ΣΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ (Νικ. Θ. Ἀρβανίτη) 180
- ◆ ΟΙ ΝΕΟΙ, ΘΥΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ (Μάκη Παπαγεωργίου) 186
- ◆ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ Ή ΑΝΕΥΘΥΝΟΙ; (Πανορμίτη) 190
- ◆ ΣΧΟΛΙΑ (Β. Κ. Σταθάκη) 191
- ◆ ΣΤΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟ ΠΑΥΛΟ (Ποίημα Β. Κουτσιμπέλα) 193
- ◆ ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (Χ.Γ.) 194
- ◆ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ (Τομ. Ἐνημερώσεως τῆς Χ.Ε.Ε.) 195
- ◆ Η ΣΤΗΛΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ (Α.Γ.) 198
- ◆ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ 199

ΕΤΟΣ 67ον

ΙΟΥΝΙΟΣ 2004

ΑΡΙΘ. 652

€ 0,90

ΠΑΙΔΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

ΠΑΡΑΜΥΘΙ Ν' ΑΡΧΙΝΗΣΗ

*

ΕΤΣΙ ΛΕΕΙ ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

*

ΤΟ ΩΔΕΙΟ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

*

ΤΑ ΔΩΔΕΚΑ ΦΕΓΓΑΡΙΑ

*

ΘΥΣΙΑ ΚΑΙ ΔΟΞΑ

*

ΟΙ ΜΙΚΡΟΙ ΑΣΥΝΟΡΟΙ ΚΟΣΜΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

*

ΓΛΥΚΕΙΑ ΜΟΥ ΑΝΟΙΞΗ

Έκδόσεις «Η Δαμασκός»

Καρότη 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 010 - 32 21 283

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 67ον

ΙΟΥΝΙΟΣ 2004

Άριθ. 652

Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΤΟΥ ΣΟΦΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ (HOMO SAPIENS) ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ. ΤΟ ΘΑΥΜΑ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΝΟΗΣΗΣ.

Στά τεύχη Ιανουαρίου και Φεβρουαρίου του 1987 στις «Ακτίνες», δημοσιεύσαμε ένα έκτεταμένο άρθρο, αναφερόμενο στα νεώτερα εύρηματα, όσον αφορά στην καταγωγή και εξέλιξη του ανθρώπου.

Πέρασαν 17 χρόνια από τότε και στο χρονικό αυτό διάστημα έχουν δημοσιευθεί αρκετές εργασίες πάνω σ' αυτό το θέμα και έχουν διατυπωθεί διάφορες θεωρίες. Πολλές από αυτές, βασίζονται σε νεώτερα παλαιοντολογικά εύρηματα, κυρίως από τις περιοχές της Αιθιοπίας, γύρω από τον ποταμό Awash, περιοχή 'Αφάρ και της Κέννας, όπου και παλαιότερα είχαν βρεθεί τέτοια εύρηματα (Λίμνη Τουρκάνα).

Θέμα πολύ σημαντικό και πολυσυζητημένο, αποτέλεσε και αποτελεί ακόμη, ή διαφορά που υπάρχει μεταξύ των παλαιοντολόγων - ανθρωπολόγων, στο εάν ο σύγχρονος άνθρωπος, προέρχεται από την 'Αφρική, δηλαδή από τον *Homo sapiens* της 'Αφρικής, ο οποίος μετανάστευσε στην Ευρώπη πριν από 100.000 περίπου χρόνια, ή προέρχεται εξελικτικά από τον *Homo erectus*, ο οποίος μετανάστευσε από την 'Αφρική στην Ευρώπη, καθώς και σε άλλες περιοχές όπως στη Μέση 'Ανα-

τολή και στην 'Ασία (άνθρωπος της 'Ιάβας και εκείνος του Πεκίνου) πριν από 500.000 ή κατ' άλλους πριν από 1,7 εκατομμύρια χρόνια.

'Ακόμη, έχουν διατυπωθεί κατά καιρούς διάφορες απόψεις για τον άνθρωπο του Νεάντερταλ. Μία θεωρία, παλαιότερα, υποστήριζε πως ο *H. Sapiens* προερχόταν εξελικτικά από τον Νεάντερταλ, ο οποίος όμως, άγνωστο πώς, εξαφανίστηκε πριν από 30.000 χρόνια. Για αρκετά δηλαδή χρόνια συνυπήρχαν και τα δύο είδη. Νεώτερες απόψεις μετά από ειδικές μελέτες, μās λένε ότι, ο άνθρωπος του Νεάντερταλ, δέν υπήρξε πρόγονός μας. Το γεγονός της εξαφάνισέως του, παραμένει ακόμη ανεξήγητο.

Σημαντική συμβολή στο θέμα της καταγωγής του ανθρώπου αποτελεί ή δημοσίευση στο έγκυρο επιστημονικό περιοδικό «Nature» της 12ης Ιουνίου 2003, παλαιοντολόγων - ανθρωπολόγων με έπικεφαλής τον διάσημο αμερικανό ειδικό Τίμ Γουαίτ του Πανεπιστημίου Μπέρκλεϊ. Στο δημοσίευμα αυτό παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των μελετών που επί δύο σχεδόν χρόνια έγιναν πάνω σε τρία απολιθωμένα

άνθρωπινα κρανία ηλικίας μεταξύ 160.000 και 154.000 ετών και τα όποια μετά από μελέτες ειδικές, βρέθηκε να ανήκουν στον *Homo sapiens*. Η χρονολόγηση έγινε με τη μέθοδο των ραδιοϊσοτόπων (μετάπτωση από Άργο 40 σε Άργο 39). Τα κρανία αυτά βρέθηκαν στην περιοχή Middle Awash της Αιθιοπίας το 1997, από τον Tim White και τους συνεργάτες του.

Αυτή η πολύ σημαντική ανακάλυψη σημαίνει ότι, βρέθηκε ο αρχαιότερος πρόγονος του σημερινού σοφού ανθρώπου, του *Homo sapiens*, ο οποίος προηγείται του Νεάντερταλ. Ένισχύεται επί πλέον η άποψη ότι, ο σημερινός άνθρωπος έχει ως κοιτίδα προελεύσεως, την Αφρική και δεν είναι προϊόν εξέλιξεως από τον Νεάντερταλ.

Πληρέστερες μελέτες έγιναν στο ένα εκ των τριών κρανίων, το όποιο ήταν καλύτερα διατηρημένο από τα άλλα δύο. Η χωρητικότητα του εγκεφάλου ήταν περίπου 1450 κυβικά εκατοστά. Οι μελέτες και στα τρία κρανία, έδειξαν ότι δεν ομοιάζουν με κρανία Νεάντερταλ. Ακόμη ότι, τα χαρακτηριστικά τους, διαφέρουν από εκείνα του *Homo erectus* καθώς και από αυτά άλλων προγενεστέρων Αφρικανικών ειδών της οικογένειας *Hominidae*. Επειδή οι μελέτες επί των τριών αυτών κρανίων, έδειξαν ότι διαφέρουν μορφολογικώς από άλλα γνωστά απολιθώματα της οικογένειας *Hominidae*, ο T. White και οι συνεργάτες του, τα κατέταξαν σε ένα νέο υποείδος του *Homo sapiens*, το *Homo sapiens idaltu* (στη γλώσσα της φυλής Αφάρ *idaltu* σημαίνει πρεσβύτερος).

Ός προς το θέμα της μεταναστεύσεως των δύο ειδών της οικογένειας *Hominidae*, *H. erectus* και *H. sapiens*, από την Αφρική προς την Ευρώπη και τις άλλες περιοχές της Ανατολής και της Ασίας (*H. erectus*), ο T. Γουάιτ πιστεύει πως έγιναν δύο μεταναστευτικές εξοδοί από την Αφρική. Η πρώτη με το *H. erectus* και η δεύτερη με το *H. sapiens idaltu*. Ο ίδιος

υποστηρίζει πως το *H. sapiens* δεν προέρχεται εξελικτικά από το *H. erectus*, το όποιο μετανάστευσε πριν από 1,7 εκατομμύρια χρόνια.

Οι απόψεις αυτές βρίσκουν άλλους έρευνητες αντίθετους. Αυτοί είναι οι οπαδοί της «πολυτοπικής» προέλευσης του *H. sapiens* εξελικτικώς, από τις διάφορες τοποθεσίες της Ευρώπης και της Ασίας όπου είχε εγκατασταθεί το *H. erectus* μεταναστεύοντας από την Αφρική. Ο T. Γουάιτ επιμένει ότι, η πρόσφατη ανακάλυψη του αρχαίου *H. sapiens* ηλικίας 160.000 περίπου ετών, αποτελεί την συντριπτική κατάρριψη της «πολυτοπικής θεωρίας».

Το πιο σημαντικό όμως θέμα, που απασχολεί τους ανθρωπολόγους αλλά και τον άνθρωπο γενικώς σήμερα, είναι το πως ο άνθρωπος και μόνον αυτός, από όλα τα είδη του Ζωϊκού Βασιλείου, έφθασε σε τέτοιο βαθμό ύψηλης νοημοσύνης. Ακόμη τεράστιας σημασίας ερωτήματα είναι και το πότε και πού συνέβη αυτό, δηλαδή να αναπτύξει ο άνθρωπος, δημιουργική σκέψη και ανθρώπινο πολιτισμό. Ο Τιμ Γουάιτ αναφέρει ότι, από τη μελέτη των τριών κρανίων του *H. sapiens idaltu*, υπάρχουν ενδείξεις κάποιας ταφικής ιεροτελεστίας. Περαιτέρω μελέτες ίσως δώσουν επί πλέον στοιχεία εξελιγμένων ανθρώπινων συμπεριφορών.

Η εξελικτική πορεία του ανθρώπινου είδους μέσα στα 100.000 ή 160.000 χρόνια θα πρέπει να είχε ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που θα ευνόουσαν μία άνοδική και συνεχή βελτίωση των έσωτερικών ψυχικών λειτουργιών, με άμεση αντανάκλαση στη συμπεριφορά του.

Πάντως ο άνθρωπος, δηλαδή ο *H. sapiens*, με την εγκατάστασή του στην Ευρώπη ανέπτυξε μεγάλη δημιουργικότητα, δείγμα ανεπτυγμένης σκέψης και αυτό το γεγονός εκφράζεται με τη χρησιμοποίηση διαφόρων συμβόλων, με την κατασκευή διαφόρων εργαλείων και διακοσμητικών

άντικειμένων, με τις νεκρικές τελετουργίες ένταφιασμού κ.λ.π. Αργότερα επιδίδεται στην καλλιτεχνική διακόσμηση των σπηλαίων τα όποια χρησιμοποιεσαν ως κατοικία του, όπως είναι τα περίφημα βραχογραφήματα στις σπηλιές της Ν. Γαλλίας (Λασκώ, Τύκ ντ' Ωντυμπέρ) και Β. Ισπανίας (Άλταμίρα). Στα σπήλαια αυτά εκτός από τα βραχογραφήματα (χαρακτική επάνω στους βράχους), υπάρχουν και πολύχρωμες ζωγραφικές με παραστάσεις κυρίως ζώων. Είναι άπιστευτο, για την εποχή εκείνη, δηλαδή την Παλαιολιθική, την εποχή των παγετώνων στην Ευρώπη (περι τα 30.000 χρόνια πριν από έμάς), να έχουν οι άνθρωποι αυτοί τόσο υψηλή νοημοσύνη και τέτοιου υψηλού επιπέδου καλλιτεχνικές ευαισθησίες.

Αξίζει να περιγράψουμε λίγα πράγματα από το σπήλαιο Άλταμίρα στη Β. Ισπανία, στις άκτες του Άτλαντικού. Αυτό έχει μήκος 270μ. Χωρίζεται σε 10 μέρη στα όποια υπάρχουν πολύχρωμες ζωγραφικές με παραστάσεις ζώων ή με χαρακτηριστικά επάνω στους βράχους. Οι τελευταίοι κάτοικοι του σπηλαίου αυτού έζησαν εκεί προ 14.000 ετών.

Στην πρώτη αίθουσα, ή όποια ονομάζεται «αίθουσα της ζωγραφικής», υπάρχουν πολύχρωμες παραστάσεις ζώων στο ταβάνι. Έλάφια, άλογα, βίσωνες σε μεγάλους αριθμούς και σε διάφορες στάσεις, ζωγραφισμένα με τέχνη που δείχνει ότι ό ζωγράφος γνώριζε τη χρήση διαφόρων χρωμάτων. Το περίγραμμα του σώματος κάθε ζώου είναι φτιαγμένο με κάρβουνο. Οι κινήσεις των ζώων μελετημένες όπως και οι εκφράσεις των ματιών και της όλης κεφαλής, δείχνοντας πως ό παλαιολιθικός καλλιτέχνης ήταν προικισμένος με υψηλού επιπέδου αισθήσεις. Όπως αναφέρει σχετικά, ό παλαιοντολόγος Richard Leakey στο βιβλίο του «Η άπαρχή του ανθρώπινου είδους»* «Μπορεί να μη μάθουμε ποτέ τι είχαν στο μυαλό τους οι γλύπτες του Τύκ

ντ' Ωντυμπέρ όταν φιλοτέχνησαν το βίσωνα (βρέθηκε γλυπτό στη σπηλιά αυτή), ούτε οι ζωγράφοι του Λασκώ όταν σχεδίασαν τον Μονόκερω, ούτε όποιοσδήποτε γενικά καλλιτέχνης της εποχής των Παγετώνων, όταν δημιούργησε το έργο του. Έν τούτοις, μπορούμε να εϊμαστε βέβαιοι πως, ό,τι δημιουργούσαν ήταν σημαντικό, με μιá βαθύτατη έννοια, για τους ίδιους τους καλλιτέχνες αλλά και για τους ανθρώπους των επόμενων γενεών που είδαν τις εικόνες. Η γλώσσα της τέχνης είναι πανίσχυρη για όσους την κατανοούν και αίνιγματική για όσους δέν την καταλαβαίνουν. Αυτό που όντως γνωρίζουμε είναι ότι, στην προκειμένη περίπτωση, λειτουργεί ή σύγχρονη ανθρώπινη νόηση, υπαίνοντας το συμβολισμό και την άφαιρηση με τρόπο που είναι έφικτός μόνο για τον *Homo sapiens*. Μολονότι δέν μπορούμε άκόμη να εϊμαστε βέβαιοι όσον άφορά στη διαδικασία μέσω της όποίας εξελίχθηκαν οι σύγχρονοι άνθρωποι, όπωσδήποτε γνωρίζουμε ότι περιλάμβανε την ανάδυση του συγκεκριμένου νοητικού κόσμου που βιώνεται σήμερα από τον καθένα μας».

Δέν υπάρχει λοιπόν άμφιβολία ότι, οι άνθρωποι της εποχής εκείνης, είχαν άυξημένη νοημοσύνη. Πότε άρχισε όμως να έμφανίζεται ή νόηση στον *Homo sapiens*; Μήπως υπάρχουν ένδείξεις ότι, άφου ό άρχαϊκός *Homo sapiens* προερχόταν από την Άφρική, είχε άναπτυχθεί εκεί ή νοημοσύνη του; Σήμερα, οι ειδικοί μελετητές δέν μπορούν να το έπιβεβαιώσουν αυτό. Είναι ένα έρωτηματικό και αυτό, μαζί με πολλά άλλα. Πάντως, ή άποψη ότι ή σύγχρονη ανθρώπινη συμπεριφορά έχει άφρικανική προέλευση, φαίνεται να είναι ή επικρατούσα σήμερα. Η άποψη αυτή βασίζεται στα εϊρήματα διαφόρων έργαλείων που χρονολογούνται πριν από 100.000 χρόνια, στην Άφρική.

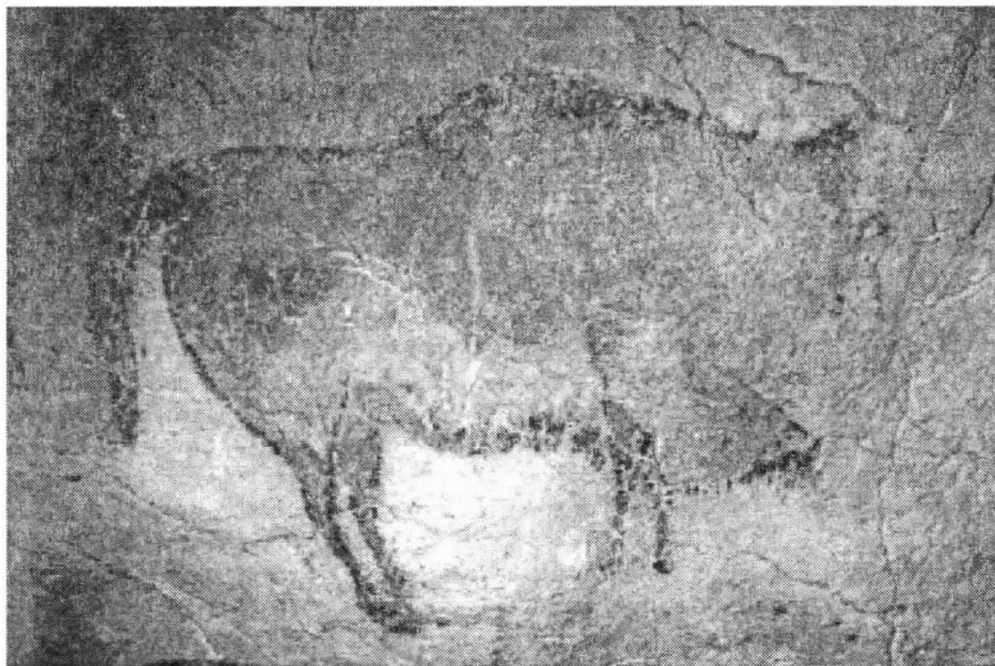
* Έκδόσεις «Κάτοπτρο», 1996.

Σύμφωνα και με τὰ νεότερα δεδομένα, ἀπὸ τὶς μελέτες τοῦ Tim White καὶ τῶν συνεργατῶν του, ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος *H. sapiens* ἐμφανίσθηκε ὡς ξεχωριστὸ ἐξελικτικὸ εἶδος κάπου στὴν Ἀφρική, ἴσως στὴν Αἰθιοπία.

Ἐκεῖνο τὸ γεγονός, πού γιὰ κάθε σκεπτόμενο ἄνθρωπο σήμερα, εἶναι συγκλονιστικό, εἶναι τὸ θαῦμα τῆς δημιουργίας

στο ἐπίπεδο τῆς συνείδησης τῶν προγόνων μας, κατὰ τὰ τελευταῖα δυόμισι ἑκατομμύρια χρόνια; Πῶς μπορούμε νὰ προσδιορίσουμε πότε ἀκριβῶς πήρε τὴ μορφή πὺν γνωρίζουμε σήμερα; Ἡ σκληρὴ πραγματικότητα πὺν ἀντιμετωπίζουν οἱ ἀνθρωπολόγοι εἶναι ὅτι, τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ ἴσως παραμείνουν ἀναπάντητα».

Ἔνας ἄλλος, διάσημος καὶ αὐτός, ἀν-

Εἰκ. 1. Σπήλαιο Altamira: Βίσωνας ἀκέφαλος, ὑπέροχο δείγμα τῆς παλαιολιθικῆς τέχνης, ζωγραφισμένος στὸν τοῖχο. Στὰ χρώματα κυριαρχεῖ τὸ κόκκινο καὶ τὸ κίτρινο-καστανό. Τὸ περίγραμμα τοῦ ζώου εἶναι μαῦρο. (Παλαιολιθικὴ ἐποχὴ, περίπου 15.000 χρόνια πρὶν). Ἀπὸ τὸ βιβλίο: La grotte d' Altamira. L.G. Freeman - J. Gonzalez Echegaray. Edit. la maison des roches, 2001.

τοῦ ἀνθρώπου. Ἔνα θαῦμα πὺν ἡ ἐπιστῆμη δὲν μπόρεσε μέχρι σήμερα νὰ ἐξηγήσει. Ὁ σωστὸς ἐπιστῆμων, στέκεται μὲ σεβασμὸ μπροστὰ σ' αὐτὴ του τὴν ἀγνοια καὶ δὲν αἰσθάνεται μειωμένος νὰ τὴν διατυπώσει.

Ὁ Richard Leakey, στὸ βιβλίο του «Ἡ ἀπαρχὴ τοῦ ἀνθρώπινου εἶδους» πὺν ἔχουμε ἤδη προαναφέρει, γράφει σχετικὰ: «Πῶς μπορούμε νὰ γνωρίζουμε, τί συνέβη

θροπολόγος τοῦ Μουσείου Φυσικῆς Ἱστορίας τῆς Νέας Ὑόρκης, ὁ Ian Tattersal, σὲ δημοσίευσμά του στὸ περιοδικὸ Scientific American μὲ τίτλο, «Κάποτε δὲν ἤμασταν μόνοι» (Φεβρουάριος 2000), ἀναφέρει σ' ἕνα σημεῖο, ὡς πρὸς τὴν ἐμφάνιση τῶν ἰδιαιτέρων χαρακτηριστικῶν τοῦ σοφοῦ ἀνθρώπου τὰ ἐξῆς: «...γιὰ ὀρισμένες καινοτομίες κλειδιά, ὅπως ἡ σκέψη, ἡ συνείδηση, ἡ γλῶσσα, εἶναι ἀδύνατο νὰ

άποφανθοῦμε πότε συνέβησαν, ἔτσι ὥστε ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο τύπο τοῦ *Homo sapiens* νὰ φθάσουμε στὸ σύγχρονο τύπο».

Μὲ ἐπιστημονικὰ κριτήρια λοιπὸν δὲν μπορεῖ νὰ δοθεῖ ἀπάντηση. Ἴσως, ξεπερ-

νώντας τὰ ὅρια τῆς ἐπιστήμης καὶ μπαίνοντας στὴ σφαῖρα τῆς μεταφυσικῆς, μπορεῖ κάποιος νὰ βρεῖ μία «λογικὴ ἐξήγηση».

Ἐκτὸς θεολογικῆς πλευρᾶς, ἴσως νὰ ἔχει κάποια ἀξία ἡ διατύπωση ὅτι, ἡ ἐμφάνιση

Εἰκ. 2 & 3. Σπήλαιο Altamira: Μικροὶ βίανες, ζωγραφισμένοι στὸν τοῖχο μὲ χρώματα ὅπου κυριαρχεῖ τὸ καφέ-κόκκινο. (Παλαιολιθικὴ ἐποχὴ, περίπου 15.000 χρόνια πρὶν). Ἐκτὸ τοῦ ἴδιου βιβλίου ὅπως καὶ ἡ Εἰκ. 1.

τῶν πολιτισμικῶν καὶ ψυχικῶν ιδιοτήτων τοῦ ἀνθρώπου, ἔγινε τῆ χρονικῆ στιγμῆ κατὰ τὴν ὁποία ὁ Θεὸς ἐνεφύσησε πνοὴν ζῶσα σὲ κάποιο ἐξελιγμένο εἶδος ἀνθρωπίδη καὶ ἔτσι ὀλοκληρώθηκε ἡ συγκρότηση τοῦ ἀνθρώπινου εἴδους *Homo sapiens*. Δὲν παύει ὅμως αὐτὸ νὰ ἀποτελεῖ μία θεωρητικὴ ἄποψη. Θεολόγοι τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἔχουν διατυπώσει μιὰ ἀνάλογη θεωρία, ὅτι δηλαδή «ὁ σωματικὸς ὄργανισμὸς τοῦ ἀνθρώπου προῆλθεν ἐκ τινος τῶν τελειότερων κτηνωδῶν ὀργανισμῶν, τῶν προσεγγιζόντων ἤδη πρὸς τὸν ἀνθρώπινον, δι' ἐξελίξεως συντελεσθείσης ὑπὸ τὴν Θεῖαν ἐπίβλεψιν» (Π. Τρεμπέλα, Δογματικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, Τ. Α', Ἀθήναι, 1959). Δηλαδή, ἡ πιὸ πάνω τοποθέτηση τῶν θεολόγων τῆς Δ. Ἐκκλησίας, μᾶς λέει ὅτι σύμφωνα μὲ τοὺς φυσικοὺς νόμους, δημιουργήθηκε τὸ ἀνθρώπινο σῶμα, φθάνοντας στὸ ὑψιστο σημεῖο ἐξελίξεως, ὥστε νὰ δεχθεῖ τὴν ψυχὴ καὶ νὰ ἐμφανισθεῖ, ὁ σοφὸς ἄνθρωπος, ὁ *Homo sapiens*. Ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, δὲν ἔχουμε μιὰ ἀντίστοιχη τοποθέτηση.

Γιὰ τὸν πιστὸ χριστιανό, τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι νὰ διατυπωθεῖ μιὰ ἀληθοφανῆς θεωρία ποὺ νὰ ἱκανοποιεῖ αὐτοὺς ποὺ ἀκολουθοῦν τὸν χριστιανισμὸ καὶ νὰ ἔχει, ἡ θεωρία αὐτή, μιὰ μορφή ποὺ νὰ πλησιάζει τὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα ὥστε νὰ χρησιμοποιεῖται ὡς ἀντιπρόταση σὲ ἄλλες θεωρίες. Ὁ πιστὸς χριστιανὸς ξεκινᾷ μὲ βάση αὐτὸ ποὺ γράφει ὁ Ἄ. Τσιριντάνης στὸ βιβλίο του «Γιὰ μιὰ πορεία μὲ ἐπίγνωση»: «Ἀνθρώπινη προσωπικότης, εἶναι ὁ τόπος

ὅπου σμίγουν τὸ φυσικὸ καὶ τὸ ὑπερφυσικὸ». Ὁ ἴδιος πιὸ κάτω ἀναφέρει: «Ἀξιολογικὰ γιὰ τὸν πιστό, ἡ πίστη εἶναι παραπάνω καὶ ἀπὸ τὴ γνώση. Γνώση ὅμως κατὰ κυριολεξίαν, ἐπιστήμη δὲν εἶναι. Δὲν μᾶς ἔκανε πανσόφους καὶ παντογνώστες ὁ Δημιουργός. Θνητοὺς μᾶς ἔκανε, μὲ περιορισμένο μυαλουδάκι, μὲ περιορισμένα ὄρια ὅπου φθάνει ἡ γνώση μας. Ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα ἀρχίζει ἡ πίστη». Ἔτσι λοιπόν, ἀφοῦ ποτὲ δὲν θὰ μάθουμε *πότε* καὶ *πῶς* ἔγινε τὸ σημαντικότερο γεγονός τῆς δημιουργίας, ποὺ εἶναι ἡ ἀνθρωποποίηση καὶ ἐμφανίσθηκε ὁ σοφὸς ἄνθρωπος *Homo sapiens*, μὲ ὅλες τὶς σωματικὲς, ἀλλὰ κυρίως τὶς πνευματικὲς (ψυχικὲς) ιδιότητες ποὺ τὸν χαρακτηρίζουν, δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ ἀρκεσθοῦμε ὡς χριστιανοί, σ' αὐτὰ ποὺ προσφέρονται γιὰ τὸ θέμα αὐτό, ἀπὸ τὴ Χριστιανικὴ Διδασκαλία. Ὅχι βέβαια, ὅτι ὁ χριστιανὸς ἐπιστήμων δὲν ἐνδιαφέρεται καὶ δὲν ἀναζητᾷ νὰ μάθει κάθε τι ποὺ ἡ ἐπιστήμη ἀνακαλύπτει καὶ φέρνει πρόοδο στὶς γνώσεις μας, περὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ, ὅπως καὶ περὶ ἄλλων σημαντικῶν γιὰ τὸν ἄνθρωπο θεμάτων, γνωρίζει ὅμως, μέχρι ποίου σημείου φθάνουν τὰ ὄρια τῆς γνώσης, πέρα ἀπὸ τὰ ὁποῖα, θρῖσκεται ὁ χῶρος τῆς μεταφυσικῆς.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ

Ὁμότιμος Καθηγητῆς

Γεωπονικοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Βιβλιογραφία:

Freeman L.G. and Gonzalez Echegaray J.

2001. Edit. la maison des roches, Paris. p. 150.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΗ

Α'

Ἡ ἄμεση ἀντίληψη τῆς φύσεως ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, τὸν προβληματίζει προκειμένου νὰ δώσει μία ἐρμηνεία σὲ ὅ,τι τὸν περιβάλλει καὶ ἀποτελεῖ τὸ πλαίσιο καὶ τὴν βάση τῆς δικῆς του ζωῆς καὶ ἐπιβιώσεως. Ἡ πρώτη ἀπόπειρα γιὰ τὴν κατανόηση τῆς γύρω του φύσεως εἶναι μία ἐρμηνεία μὲ ποικίλα μυθολογικὰ στοιχεῖα στὶς παραδόσεις τῶν διαφόρων λαῶν.

Στὴν συνέχεια ἡ ὠρίμανση καὶ ἡ συστηματοποίηση τοῦ διανοεῖσθαι τὸν ὁδηγεῖ σὲ μία φιλοσοφικὴ θεώρηση τοῦ προβλήματος, στὶς πρῶτες ἀξιόλογες ἀναζητήσεις στοὺς λεγόμενους προσωκρατικούς φιλοσόφους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας, τόσο στὸν ἐλλαδικὸ χῶρο, ὅσον καὶ σὲ ἐκεῖνες τῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῶν ἀποικιῶν τῆς Μεγάλης Ἑλλάδας (Σικελία καὶ Νότιος Ἰταλία).

Ὁ Θαλῆς (624 - 546) εἶναι ὁ εἰσηγητὴς τῆς φιλοσοφίας τῆς φύσεως, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀρχίζει ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας, γιὰ νὰ τὸν ἀκολουθήσουν καὶ οἱ ἄλλοι δύο Μιλήσιοι, ὁ Ἀναξίμανδρος (610 - 545) καὶ ὁ μαθητὴς του Ἀναξίμενης (585 - 528).

Εἰς ἀντιθέση μὲ τὶς μυθολογικὰς ἐρμηνείες, οἱ πρῶτοι φιλοσοφοῦντες διαπνέονται ἀπὸ τὴν πεποίθηση ὅτι: «πᾶσα ἡ ποικιλία τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, τὴν ὁποῖαν μᾶς παρέχουν οἱ αἰσθήσεις, δύναται καὶ πρέπει νὰ ἀναχθεῖ σὲ μία ἐνιαία ἀρχὴ καὶ αἰτία. Ἡ ἀπαίτηση αὐτὴ τοῦ πνεύματος πρὸς τὴν κατ' αἴσθηση ἀντίληψη προϋποθέτει ὅτι ἡ ἀληθὴς γνώση τῆς φύσεως τῶν ὄντων πρέπει νὰ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ νοῦ καὶ ὅτι κατ' ἀκολουθίαν ἢ κατ' αἴσθηση ἀντίληψη εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑποτάσσεται σὲ αὐτὸν

καὶ νὰ διέπεται ἀπὸ αὐτόν»¹. Αὐτὸ θὰ ἰσχύσει γιὰ εἴκοσι περίπου αἰῶνες, ἀπὸ τὴν ἀνθηθὴν τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ στοχασμοῦ, μέχρι τὶς ἡμέρες τῆς Ἀναγεννήσεως στὴν Δυτικὴ Εὐρώπη, ὅποτε θεμελιώνεται ἡ φυσικὴ ἐπιστῆμη ἐπὶ βασικῶν ἀξιομάτων καὶ ἀποτελεῖ πλέον αὐτόνομο κλάδο τοῦ γνωστικοῦ πλοῦτου τοῦ ἀνθρώπου, μὲ τὴν χρῆση καὶ τῆς πειραματικῆς μεθόδου.

Μὲ τὴν ἐξέλιξη τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ τρεῖς ἀπὸ τοὺς κλάδους τῆς συστηματικῆς φιλοσοφίας, θεωροῦνται ὅτι προσεγγίζουν καὶ ἀσχολοῦνται μὲ τὸ πρόβλημα τῆς φύσεως: Ἡ φιλοσοφία τῆς φύσεως, ἡ γνωσιολογία καὶ ἡ ὄντολογία.

Ἄλλὰ τί εἶναι φύση; «Φύση εἶναι ὅ,τι φύεται ἀφ' ἑαυτοῦ, ὅ,τι γεννιέται καὶ ὑπάρχει χωρὶς τὴν ἐπέμβαση τοῦ ἀνθρώπου. Ἀντίθετα ὅ,τι δημιουργεῖ ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἱστορία καὶ ὄχι φύση. Φύση εἶναι γενικῶς ὅ,τι δὲν δημιουργεῖ ὁ ἄνθρωπος. Ἡ γῆ καὶ τὰ ἄστρα, τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα, τὰ ἐνόργανα καὶ τὰ ἀνόργανα, ὅλα αὐτὰ περιλαμβάνονται στὴν ἔννοια τῆς φύσεως. Ἡ ἱστορία προϋποθέτει τὴν φύση δίχως ποτὲ νὰ ταυτίζεται μὲ αὐτήν. Ἱστορία εἶναι τὸ σύνολον τῶν δημιουργημάτων καὶ τῶν πράξεων τοῦ ἀνθρώπου, μὲ τὰ ὁποῖα πάντοτε ὁ ἄνθρωπος μεταβάλλει τὸ φυσικὸ του περιβάλλον, δημιουργεῖ ἕναν νέον κόσμον, ὅπου μέσα ζεῖ καὶ συνάμα μεταβάλλει καὶ τὸν ἑαυτό του»².

Γιὰ τὴν κατανόηση λοιπὸν τῆς φύσεως ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς τρεῖς Μιλήσιους, ἀσχολήθηκαν καὶ οἱ ἄλλοι μεγάλοι ἐκπρόσωποι τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς φιλοσοφίας. «Ὅσον ἀντίθετα καὶ ἂν εἶναι τὰ συστήματα, τὰ ὁποῖα διετύπωσαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες φι-

λόσοφοι, έχουν τούτο τὸ κοινὸ μεταξύ των, ὅτι ὅλοι ζητοῦν τὸν λόγον, τὸ αἴτιον. Ἔτσι ὁ Ἡράκλειτος καὶ ὁ Παρμενίδης, ἂν καὶ οἱ ἀπόψεις των εἶναι τόσο ἀντίθετοι μεταξύ των, ζητοῦν καὶ οἱ δύο τὸν λόγο, ὁ ὁποῖος κεῖται πέραν ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῶν φαινομένων, τὰ ὅποια αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ εἶναι καὶ γιὰ τοὺς δύο κακοὶ μάρτυρες τῆς ἀλήθειας. Ἐπίσης ἡ πλατωνικὴ μεταφυσικὴ τῶν ιδεῶν καὶ ἡ ἀριστοτελικὴ τελεολογία τῆς φύσεως, ὁ ὕλισμός τοῦ Δημοκρίτου καὶ ὁ πανθεϊσμός τῶν Στωϊκῶν ἔχουν ὡς κοινὴ ἀφετηρία, ὅτι ἡ ἄρθρωση, ἡ δομὴ τοῦ κόσμου καὶ ἡ ἐσωτερικὴ του οὐσία εἶναι λογικὴ. Ὁ κόσμος γιὰ τοὺς Ἕλληνες εἶναι λογικὸς καὶ γιὰ τοῦτο εἶναι κατανοητὸς ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, τοῦ ὁποῖου τὸ κύριον γνώριμα εἶναι ἡ λογικὴ»³.

Β'

Ἡ ἀποκλειστικὴ χρῆσις τοῦ λόγου γιὰ τὰ προβλήματα περὶ τὴν φύση θὰ ἰσχύσει καὶ στοὺς Μέσους Χρόνους. Κατ' αὐτοὺς μὲ τὸν Χριστιανισμό τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀνθρώπου μετακινεῖται πρὸς τὰ μέσα, πρὸς τὴν ἐσωτερικότητα τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι ἡ φύση καθ' ἑαυτὴν ἀπὸ θαυμαστὸ ἀντικείμενον τῆς γνώσεως πού ἦταν γιὰ τοὺς Ἕλληνες, γίνεται κάτι τὸ δευτερεύον, πράγμα τὸ ὁποῖον εἶχε σὰν συνέπεια τὴν ἀναστολή τῆς ἀναπτύξεως τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης κατὰ τὸν Μεσαίωνα.

«Αὐτὴ ἡ τάσις γιὰ ἐσωτερικότητα, ἡ ἄμεση ἐπαφή μὲ τὴν ἀλήθεια -ἢ θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε μὲ τὸν Θεόν- εἶναι ἡ νέα πραγματικότητα πού ἄρχισε νὰ γίνεται πῶς ἰσχυρὴ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα τοῦ Κόσμου, τέτοιον ὅπως νοεῖται ἀπὸ τὶς αἰσθήσεις μας. Ἡ ἄμεση ἐπαφή μὲ τὸν Θεὸν παρὰ γεται μέσα στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ καὶ ὄχι μέσα στὸν Κόσμο. Καὶ αὐτὸ ἀπασχόλησε τὴν ἀνθρώπινη σκέψις περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο πράγμα στὴν διάρκεια δύο χιλιῶν χρόνων, πού κύλησαν μετὰ τὸν Πλάτωνα. Στὸ διάστημα αὐτῆς τῆς περιόδου, τὰ μάτια τῶν φιλοσόφων ἦσαν προσηλω-

μένα ἐπάνω στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ καὶ στὶς σχέσεις μὲ τὸν Θεόν, ἐπάνω στὰ προβλήματα ἠθικῆς καὶ στὴν ἐρμηνεία τῆς Ἀποκαλύψεως καὶ δὲν ἐσπούδαζαν πῶς τὸν ἐσωτερικὸ κόσμον. Δὲν ἦταν παρὰ στὴν ὥρα τῆς Ἰταλικῆς Ἀναγεννήσεως πού μπόρεσαν νὰ παρατηρήσουν ξανά μίαν βαθμιαίαν ἀλλαγὴν, ἢ ὁποῖα ἔφερε μίαν ἀνανέωση τοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὴν Φύση»⁴.

Μερικὲς γενικὲς ιδέες θὰ συναντήσουμε στοὺς Μεγάλους Πατέρες τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ὅπως στὸν Μέγα Βασίλειον καὶ στὸν Ἀύγουστινο, στὸν πρῶτον μὲ τὴν ἐξήγησις τῆς Ἑξαήμερου τῆς «Γενέσεως» καὶ στὸν δεύτερον μὲ τὶς ἀντιλήψεις του περὶ τὴν Φύση, οἱ ὁποῖες προσανατολίζουν τὴν φιλοσοφία τῆς φύσεως στὴν Ἁγία Γραφή. Γενικῶς ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἔννοια τῆς τάξεως εἶναι οἱ δύο βασικὲς ἔννοιες μὲ τὶς ὁποῖες βλέπει τὴν φύση ἡ χριστιανικὴ κοσμοθεωρία τοῦ Μεσαίωνα. Ἡ ἀστρονομικὴ εἰκόνα τοῦ κόσμου πού ἐσημάτισε ἡ μετακλασικὴ ἀρχαιότητα καὶ ὁ Μεσαίων εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Πτολεμαίου. Ὡς γνωστὸν ὁ Πτολεμαῖος τοποθετεῖ τὴν Γῆ στὸν κέντρον τοῦ Κόσμου καὶ γύρω ἀπὸ αὐτὴν κινουῦνται κυκλικῶς ὁ Ἥλιος καὶ οἱ πλανῆτες. Τὸ Σύμπαν τοῦ Πτολεμαίου εἶναι πεπερασμένο καὶ τὰ ὄρια του εἶναι ἡ σφαῖρα τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων. Ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος ἀμφισβήτησε τὸ ἀστρονομικὸ αὐτὸ σύστημα εἶναι ὁ Cusanus μὲ τὴν ρηξικέλευθη θεωρία του περὶ τοῦ ἀπείρου κόσμου. Ὁμως ὁ Κοπέρνικος (1473 - 1543) εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἀντικατέστησε τὸ γεωκεντρικὸ μὲ τὸ ἡλιοκεντρικὸ σύστημα, ἔχοντας ὑπ' ὄψιν καὶ ὀρισμένες ἀντιλήψεις τῶν Πυθαγορείων καὶ τοῦ Ἀριστάρχου.

Γ'

Μὲ τὴν εἰσαγωγὴ λοιπὸν τῆς ἐμπειρικῆς μεθόδου στὴν ἐρευνα καὶ τὴν μελέτη τῶν φυσικῶν φαινομένων τὴν ἐποχὴ τοῦ Γαλιλαίου βαδίζομε στὴν διαφοροποίησι τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης ἀπὸ τὴν φιλοσοφία.

Ὁ Γαλιλαῖος (ἀπέθανε τὸ 1642) ἔθεσε τίς ἐννοιολογικὲς βάσεις τῆς κλασικῆς μηχανικῆς καὶ ταυτόχρονα ἔθεσε καὶ τὸ αἶτημα, ὅτι δίχως μέτρηση καὶ ζύγιση δὲν ὑπάρχει φυσικὴ ἐπιστήμη.

Ἐκτοτε καὶ γιὰ πέντε καὶ πλέον συνεχεῖς αἰῶνες μία ἐξαιρετικὰ γόνιμη ἐξέλιξη τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης πρὸς τὴν κατάκτηση τῆς γνώσεως συνεχίζεται μὲ τὴν συστηματοποίηση καὶ κατάταξη τοῦ πλοῦσιου πειραματικοῦ ὕλικου, τὴν διατύπωση τῶν νόμων οἱ ὅποιοι διέπουν τὸν ὕλικὸν κόσμον, τὴν ἀνακάλυψη φυσικῶν δυνάμεων ἀγνώστων μέχρι τότε στὸν ἄνθρωπον, ὅπως ὁ ἠλεκτρισμός, ὁ μαγνητισμός, τὰ ἠλεκτρομαγνητικὰ κύματα μὲ τὸ εὐρύτατον πεδίο ἐφαρμογῶν, ἡ πυρηνικὴ ἐνέργεια, ἐνῶ παράλληλα καλλιιεργεῖται καὶ ὁ φιλοσοφικὸς στοχασμὸς μὲ ἀμφίδρομη ἐπίδραση μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης.

Ἡ μεγάλη ἀνάπτυξη τῶν πειραματικῶν ἐπιστημῶν ἀπὸ τὸν 16ον καὶ 17ον αἰῶνα ἐγκαινιάσθηκε καὶ συνοδεύθηκε καὶ ἀπὸ μίαν ἐξέλιξη τῶν φιλοσοφικῶν ιδεῶν σὲ στενὴ σχέση μὲ τίς βασικὲς ιδέες τῆς ἐπιστήμης.

«Ἡ φυσικὴ καὶ γενικώτερα ἡ ἐπιστημονικὴ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ συλλάβει μὲ κριτήρια λογικὰ τὸν κόσμον καὶ τὸν ἑαυτό του συνεχίζεται καὶ δὲν σταματᾷ ποτέ. Κάθε στιγμή νομίζει ὅτι σταματᾷ κάπου, ἀλλὰ καὶ κάθε στιγμή προχωρεῖ καὶ πάει καὶ πιὸ πέρα. Σὲ ποῖα ὁμως κατεύθυνση; Πάντοτε στὴν ἴδια κατεύθυνση, πού ὁδηγεῖ ἐκεῖ ὅπου τὸ ἀγνωστο μπορεῖ νὰ γίνῃ γνωστό. Ὑπάρχουν ὁμως ὅρια πού χωρίζουν τὸ ἀγνωστο αὐτό, ἀπὸ κάποιο ἄλλο ἀγνωστο πού ἡ ἐπιστήμη μπορεῖ μόνον νὰ ἐπισημάνει. Στὰ ὅρια αὐτὰ ἀρχίζει ἡ μεταφυσικὴ. Ὅπως ὁμως ἡ φυσικὴ νομίζει κάθε στιγμή ὅτι σταματᾷ κάπου καὶ πάντα προχωρεῖ πιὸ πέρα, ἔτσι καὶ ἡ μεταφυσικὴ νομίζει κάθε στιγμή ὅτι ἀρχίζει ἀπὸ κάπου καὶ πάντα πρέπει νὰ ξαναρχίσει. Ἄν ἡ μία δὲν ἔχει τέρμα, ἡ ἄλλη δὲν ἔχει ἀρχή, ἡ σωστότερα ἂν ἡ φυσικὴ πρέπει ἀδιάκοπα νὰ ἀπα-

ληθεύει τὸ τέρμα τῆς, ἡ μεταφυσικὴ πρέπει ἀδιάκοπα νὰ ἐπαληθεύει τὴν ἀρχή τῆς. Ἡ μεταφυσικὴ δὲν μπορεῖ οὐσιαστικὰ νὰ κάνει τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ξεκινᾷ. Καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι διόλου λίγο. Ξεκινᾷ τάχα σὲ ποῖα κατεύθυνση; Ἡ κατεύθυνση εἶναι τὸ σύμπαν, πέρα ἀπὸ τὸν φυσικὸν κόσμον, ἡ οὐσία τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς πέρα ἀπὸ τὴν συλλεπτὴ παρουσία τῆς, τὸ νόημα τοῦ θανάτου πέρα ἀπὸ τὴν φύση τοῦ θανάτου, τὸ ἄπειρον πέρα ἀπὸ τὸ συμβολικὸ μαθηματικὸ ἄπειρον, τὸ αἰῶνιον καὶ μέσα στὸν χρόνον καὶ πέρα ἀπὸ τὸν χρόνον, ὁ Θεός. Λίγο εἶναι τάχα νὰ ξεκινᾷ πρὸς τὸ ἄπειρον, πρὸς τὸν Θεόν;»⁵.

Νὰ λοιπὸν γιατί ἡ Μεταφυσικὴ καὶ κατ' ἐπέκταση καὶ ἡ ὅλη φιλοσοφία ἔχουν ἓνα ἀντικείμενον, πού εἶναι κατὰ κανόνα ἔξω ἀπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης καὶ κάθε ἄλλης ἐπιστήμης. Καὶ ἂν ὀρισμένοι ἐκπρόσωποι τοῦ θετικισμοῦ, πού ἀνήκουν καὶ αὐτοὶ στὸν χωρὸν τῆς φιλοσοφίας ἀντιτίθενται στὶς μεταφυσικὲς ἀναζητήσεις, οἱ παρόμοιοι φράζουν τοὺς δρόμους τοῦ πνεύματος. Καὶ ὁμως «πρέπει νὰ ἀνοίξουμε καὶ ὄχι νὰ φράξουμε τοὺς δρόμους. Ἡ μεταφυσικὴ σκέψη δὲν ἔχει κανένα λόγον νὰ ὑπάρχει, δηλαδὴ δὲν εἶναι μεταφυσικὴ ὅταν κλείνει τὴν θῆαν τοῦ ἀγνώστου. Καὶ ἂν ἡ θῆαν αὐτὴ εἶναι ἀπὸ μόνῃ τῆς κλειστής, γιατί νὰ παλεύουμε νὰ τὴν κλείσουμε δυὸ φορές. Καὶ ἂν ἀκόμη δὲν μπορεῖ τὸ πνεῦμα μας νὰ τὴν ἀνοίξει πρέπει νὰ ἀγωνίζεται νὰ τὴν ἀνοίξει»⁵.

Δ'

Αὐτὸ τὸ πνεῦμα θὰ τὸ συναντήσουμε στὸν φιλοσοφικὸ στοχασμὸ τοῦ Καρτεσίου (1596 - 1650). Ἡ φιλοσοφία κατὰ τὸν Καρτεσιὸν ὀφείλει νὰ ἔχει ἀνωτάτη ἀφετηρία καὶ πλέον ἐναργῆ ἀρχὴ ἐκ τῆς ὁποίας προέρχονται μὲ τὴν παραγωγικὴ μέθοδον ὅλα τὰ λοιπά. Τέτοια ἀρχή, κατ' αὐτόν, εἶναι ἡ περιφημὴ φράση τοῦ cogito ergo sum (σκέπτομαι ἄρα ὑπάρχω), στὴν ὁποία καταλήγει ὁ καθένας ἀμφιδάλλων περὶ τῶν πάντων καὶ

μάλιστα και για τα πλέον ασφαλή δεδομένα των αισθήσεων και αυτών των μαθηματικών προτάσεων. Αμφιβάλλων όμως για όσα νοώ, και αντιλαμβάνομαι, λέγει ο Καρτέσιος, δεν μπορώ να αμφιβάλλω για το ότι αμφιβάλλω, δηλαδή ότι σκέπτομαι και εξ αυτού συνάγει την αδιαμφισβήτητη για αυτόν πεποίθηση ότι υπάρχει και εξ αυτού συμπεραίνει ότι ο ίδιος είναι μία νοούσα ουσία και ότι κάθε τι το οποίο σαφώς και εύκρινως ένορα είναι αληθές. Με αυτές τις άφετηρίες αποδέχεται ως πραγματικότητα την ύπαρξη του φυσικού κόσμου και την ύπαρξη ενός υπερτελείου Όντος του Θεού.

Τις βασικές του αυτές απόψεις τις κατέγραψε στο κλασικό του έργο: «Discours de la methode» (1637). Η αρχή από την οποία έλαβε αφορμή ο Καρτέσιος και το ιδανικό προς το οποίο κατέτεινε είναι η δεβαιότητα της μαθηματικής νοήσεως και κατ' ακολουθία η φιλοσοφία του έδει να έχει την καθολικότητα της μαθηματικής επιστήμης.

Αν η γαλλική φιλοσοφία μέσω του Καρτεσίου στρέφεται προς τον όρθολογισμό, ή αγγλική φιλοσοφία με τον Francis Bacon (1561 - 1626) υποστηρίζει την εμπειριοκρατία. Ο Bacon εξαιρεί την αξία και την σημασία της μεθόδου στις επιστήμες της φύσεως και στην παραγωγή, δηλαδή την πορεία από το γενικό στο μερικό αντιπαραβάλλων όμως την επαγωγή ως αντίστροφο πορεία από το μερικό στο γενικό. Η εμπειρία είναι κατ' αυτόν ή μόνη βάση και ή επαγωγή ή μόνη γόνιμη μέθοδος της επιστήμης. Η εμπειριοκρατική αυτή γνωσιολογία αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα μίας κυρίας ροπής της αγγλικής φιλοσοφίας με την οποία ή γνώση μας είναι αληθής και βέβαια, εφ' όσον επαληθεύει αυτήν ή εμπειρία και εφ' όσον καθιστά δυνατή την επί της φύσεως κυριαρχία.

Μέγας σταθμός για τον φιλοσοφικό στοχασμό είναι ή διδασκαλία του φιλοσόφου του Καινιξμπέργκ Immanuel Kant (1724 - 1804), ή οποία έλαβε το χαρακτηριστικό

όνομα: «Κριτική φιλοσοφία». Μέχρι το 1760 ο Kant τελεί υπό την αποκλειστική επίδραση του όρθολογισμού άφ' ενός μόνου του Λάμπνιτς και του Βόλφ και άφ' ετέρου του Νεύτωνος και της μαθηματικής φυσικής. Πρόδρομος στην πορεία του φιλοσοφικού προβληματισμού του Kant υπήρξε ο Άγγλος φιλόσοφος David Hume (1711 - 1776). Αυτός έθεσε με πλήρη σαφήνεια το πρόβλημα της αιτίας, το οποίο επεξήγησε να εξηγήσει εκ της συνθηείας, αρνούμενος στον νόμο της αιτίας αναγκαιότητα και καθολική ισχύ. Ο Kant επεξέτεινε την κριτική του και επί σειράν όλη άλλων έννοιών και αξιωμάτων, τα όποια παρουσιάζουν παρόμοιες δυσχέρειες και προέβαλε έτσι το πρόβλημα της σχέσεως μεταξύ λογικής γνώσεως και εμπειρίας. Κατ' αυτόν ή εκ της εμπειρίας προερχόμενη γνώση είναι ατομική και τυχαία στερουμένη παντός αναγκαίου και με καθολική ισχύ κύρους. Τουναντίον ή καθαρή γνώση π.χ. τα Μαθηματικά αξιώματα όχι μόνον είναι αναγκαία και δεν περιορίζονται μόνον σε όρισμένες περιπτώσεις, αλλά ισχύουν για κάθε περίπτωση. Ως εκ τούτου συμπεραίνει ο Kant ή καθαρή γνώση δεν δύναται να στηρίζεται επί της εμπειρίας, διότι αυτή ανάγεται μόνον σε επί μέρους περιπτώσεις, οι όποιες δεν έχουν κατ' ανάγκη έσωτερική τινα σύνδεση. Για τούτο ισχύει ή καθαρή γνώση a priori (εκ των προτέρων), ανεξαρτήτως της εμπειρίας. Τέτοια εξ αντικειμένου γνώση μās παρέχουν τα μαθηματικά και οι φυσικές επιστήμες. "Οτι ή ευθεία είναι ή συντομωτέρα γραμμή μεταξύ δύο σημείων και ότι κάθε φυσική μεταβολή όφείλεται σε δεδομένη αίτια προϋποθέτουν κάτι το αναγκαίο και γενικά ισχύουν. Χωρίς αυτήν την προϋπόθεση είναι αδύνατος ή διατύπωση γενικών νόμων της φύσεως. Σε τέτοια περίπτωση ή γνώση μας θα άπετελείτο από ύποκειμενικές δοξασίες, οι όποιες θα έστηρίζοντο στην συνθήεια.

Παρά την κριτική του διάθεση ο Kant για τα θεμέλια της γνώσεως έδέχετο όμως

ὅτι: «Ἡ μεταφυσικὴ ξεπηδάει ἀπὸ ἐσωτερικῆς ἀνάγκης τοῦ ἀνθρώπου καὶ εἶναι ἐκδήλωση ἀνεξάντλητης ὀρμῆς».

Ε΄

Οἱ ἀπόψεις αὐτὲς ἀποτελοῦν καὶ τὴν βάση τοῦ πνεύματος τοῦ Διαφωτισμοῦ, ὅπως ἐπεκράτησε νὰ καλεῖται τὸ πνευματικὸ κίνημα ἀνὰ τὶς χώρες τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης τὸν ΙΣΤ΄, ΙΖ΄ καὶ κυρίως τὸν ΙΗ΄ αἰώνα. Τὸ κίνημα αὐτὸ ἀποτελοῦσε μία προσπάθεια γιὰ τὴν διάδοση μεταξὺ τῶν διανοουμένων ἐνὸς νέου κοσμοειδώλου, ὅπως αὐτὸ εἶχε διαμορφωθεῖ ἀπὸ τὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐμπειρίας καὶ τῆς ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας σύμφωνα με τοὺς βασικοὺς νόμους τῆς λογικῆς νοήσεως διαμορφωθείσας κοσμοθεωρίας, καὶ μάλιστα μακρὰν ἀπὸ πάσης ἐκ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δόγματος ἐπιδράσεως. Σύμφωνα με τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ ἰδίου τοῦ Kant τοῦ κινήματος τοῦ Διαφωτισμοῦ, θεωρεῖ τοῦτο ὡς ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ πνευματικὲς καταστάσεις ποὺ ἐβασίζοντο σὲ πάσης φύσεως αὐθεντίας. Τὸ σύνθημα τοῦ κινήματος αὐτοῦ τὸ διατυπώνει ὁ ἴδιος ὡς ἐξῆς: «Ἔχε θάρρος νὰ χρησιμοποιεῖς τὸ ἴδιόν σου τὸ λογικόν». Τοῦτο ὅμως σημαίνει ἀντίδραση κατὰ πάσης αὐθεντίας, ἢ ὅποια δὲν στηρίζεται ἐπὶ λογικῶν ἐπιχειρημάτων. Τὸν Διαφωτισμὸν παρασκευάσαν, ὅπως εἶναι φυσικὸ ἢ Ἀναγέννηση, ἢ θρησκευτικὴ Μεταρρύθμιση καὶ ἢ ἀνάπτυξη τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, σὲ συνδυασμὸ με τὰ μεγάλα φιλοσοφικὰ κινήματα τοῦ ΙΖ΄ αἰώνα.

Ἡ Ἀναγέννηση εἶναι οἱ χρόνοι τῆς ἀμφισβητήσεως τῆς κοσμοθεωρίας τῆς περιβεβλημένης μετὰ τὸ κῦρος τῆς Ἐκκλησίας.

Εἶναι προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου, ἀνεξάρτητα μετὰ ὅσα περιέχονται στὴν Θεία Ἀποκάλυψη, νὰ συγκροτήσῃ θεωρία περὶ τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς μετὰ τὴν συνδρομὴ τῆς φυσικῆς γνώσεως. Γιὰ τοῦτο οἱ βαθύτερες ρίζες τοῦ Διαφωτισμοῦ εὐρίσκονται στὸ πνεῦμα τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν διάκειται σὲ ὅλην τὴν γραμμὴν ἐχθρικά κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Παρὰ τὴν πλήρη ἀπόρριψη αὐτοῦ ἀπὸ μερικοὺς ἐκπροσώπους τοῦ διατηρεῖται καὶ ἡ προσπάθεια γιὰ τὴν διατήρηση τοῦ ἠθικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ περιεχομένου τῆς ἐξ Ἀποκαλύψεως θρησκείας.

Ἐξ ἄλλου διατυποῦται ἡ θεωρία τοῦ καθολικοῦ θεϊσμοῦ, σύμφωνα μετὰ τὴν διδασκαλία τοῦ ὁποίου ὁ Θεὸς εἶναι ὁ ὑπερκόσμιος ἀρχιτέκτων, τοῦ ὁποίου ὅμως ἡ κάθε μεταγενέστερη ἐπέμβαση ἐπὶ τῆς πορείας τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων ἀμφισβητεῖται καὶ θεωρεῖται περιττή. Ὡς ἐκ τούτου ὁ Θεϊσμός (Deismus) μὴ ἀνταποκρινόμενος στὸ θρησκευτικὸ αἶσθημα τοῦ ἀνθρώπου ἐγκατελείφθηκε βαθμηδὸν καὶ παρέμεινε χωρὶς ὁπαδοῦς.

(*Συνεχίζεται*)

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. Νίκολ Λούβαρι: «Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας», σελ. 33.
2. Ἰωάννη Ν. Θεοδωρακόπουλου: «Εἰσαγωγή στὴν Φιλοσοφία», τόμος Α΄, σελίδα 243.
3. Ἰωάννη Ν. Θεοδωρακόπουλου: «Εἰσαγωγή στὴν Φιλοσοφία», τόμος Α΄, σελίδα 267 - 268.
4. Werner Heisenberg: «Φυσικὴ καὶ Φιλοσοφία», Ἀθήνα 1971, σελ. 68.
5. Παναγ. Κανελλόπουλος: «Μεταφυσικῆς προλεγόμενα».

Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΩΝ «ΑΚΤΙΝΩΝ» ΣΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ*

Ένα περιοδικό ιδεών και μάχης, όπως οί *Άκτινες*, είναι φυσικό να περιλαμβάνει και να θεραπεύει τὰ Γράμματα και τὴν Τέχνη. Τὸ γεγονός ἄλλωστε ὅτι τὴ «Διακήρυξη» τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων, ποὺ κυκλοφόρησε τὸ 1946 καὶ σημάδεψε τὴν ἑλληνικὴ σκέψη τοῦ περασμένου αἰώνα, συνυπογράφουν τὰ σημαντικότερα πνευματικὰ ἀναστήματα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, φανερών τὴ σημασία καὶ τὴν ἀξία ποὺ ἔχει ἡ λογοτεχνία στὴ πορεία ἐνὸς λαοῦ. Θυμίζω τὶς ὑπογραφὲς σημαντικῶν ἐκπροσώπων τῆς Γενιάς τοῦ '30 ὅπως τοῦ ποιητῆ καὶ ἀκαδημαϊκοῦ Σωτήρη Σκίπη, τοῦ Ἄγγελου Τερζάκη, τοῦ Πέτρου Χάρη, τῆς Μελισσάνθης, τοῦ Μιχαλόπουλου, τοῦ Παπατσώνη, τοῦ Κριναίου, τοῦ Κορβατζῆ, τοῦ Νικολαΐδη, τῆς Ταρσοῦλη, τοῦ Σταμπολῆ. Ἀναφέρθηκα στὴ Γενιά τοῦ '30 γιατί κυριαρχοῦσε στὰ πνευματικὰ καὶ εἰδικότερα στὰ λογοτεχνικὰ πράγματα τοῦ τόπου μας.

Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι ἀπὸ τὰ πέντε μέλη** τοῦ ἀρχικοῦ πυρήνα, ποὺ ἐνώνουν τὶς πνευματικὲς τοὺς δυνάμεις στὸν ἀγώνα γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀναγέννηση τοῦ λαοῦ μας καὶ τὴν καταπολέμηση τοῦ ἀθεϊσμοῦ, τὰ δύο εἶναι ἐραστές καὶ ἐργάτες τῆς λογοτεχνίας ἐνῶ τὰ ἄλλα δύο εἰλικρινεῖς θαυμαστές τῆς. Ἐτσι οἱ *Άκτινες* στὴν πρώτη τουλάχιστον δεκαετία δίνουν προτεραιότη-

τα στὴ λογοτεχνία. Αὐτὸ θὰ συνεχιστεῖ καὶ στὴν ἐπόμενη δεκαετία.

Τὸ περιοδικὸ φιλοξενεῖ στὶς σελίδες του ὅλα τὰ εἶδη τοῦ λόγου: Ποίηση, διήγημα, ἀφήγημα, χρονογράφημα, δοκίμιο, στοχασμὸς, κριτικὴ, μελέτημα. Τὸ σημαντικό δὲν εἶναι ποιὰ εἶδη φιλοξένησε καὶ προώθησε, ἀλλὰ ποιὲς τομὲς ἔκαμε στὸ χῶρο τῶν Γραμμάτων.

Πρῶτῃ καὶ βασικῇ τομῇ ἦταν ἡ ἀπαλλαγὸν τὰ Γράμματα ἀπὸ τὴν ἀθεΐα, ποὺ τὴ θεωροῦσαν βασικὸ συστατικὸ τους, καὶ τὰ «ψυχοπλακωτικά» ἀδιέξοδα ποὺ τὰ ἐβλεπαν ὡς ἔκφραση τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ὁ ἀρρωστημένος ρομαντισμὸς, ποὺ εἶχε εἰσβάλει στὸν τόπο μας καὶ εἶχε πολιορκήσει ἀσφυκτικὰ τὰ Γράμματα μας, θεωροῦσε προσὸν τὰ «ψυχοπλακωτικά» καὶ τὰ ἐπέβαλε ὄχι μόνον στοὺς λογοτεχνικοὺς ἥρωες ἀλλὰ καὶ στοὺς συγγραφεῖς καὶ συνακόλουθα στοὺς ἀναγνώστες καὶ στὴν κοινωνικὴ ζωῆ. Ὅπως γίνεται σήμερα μὲ τὴν χυδαία σεξουαλικότητα.

Δεύτερη τομῆ: Ἡ ἀποκατάσταση τῆς ἑλληνικότητος, φωτίζοντας ὀλόκληρη τὴ διαδρομὴ τῆς ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο κόσμον ὡς τὸ Βυζάντιο καὶ τὸν νεώτερον ἑλληνισμό. Ἡ ἑλληνικότητα γιὰ τοὺς ἀρχαιολάτρους περιλάμβανε μόνον τὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸν κόσμον, τὴν κλασικὴ λεγόμενη ἀρχαιότητα. Κι ἀφῆνε ἔξω τὸ Βυζάντιο καὶ τὸ νεώτερον ἑλληνισμό. Γιὰ μερικοὺς ἄλλους ἡ ἑλληνικότητα ξεκινούσε ἀπὸ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα, δρασκέλιζε τὸ Βυζάντιο κι ἔφτανε κατευθεῖαν στὸ νεώτερον ἑλληνισμό. Οἱ *Άκτινες* ἐναντιώθηκαν σὲ τέτοια αὐθαίρετα δρασκέλισματα κι

* Σὲ πρώτη μορφή παρουσιάσθηκε ὡς εἰσήγηση σὲ ἐκδήλωση τῆς Χ.Ε.Ε. γιὰ τὴν προσφορά τῶν «Άκτινων», τὴν 1-2-2004.

** Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης, Ἱερώνυμος Κοτσώνης, Ἄριστος Ἀσπιώτης, Σοφοκλῆς Χατζηδάκις (Σ. Καλησπέρης καὶ Τίμων Παρμενᾶς) καὶ Διονύσιος Πόθος (Πέτρος Κλωνάρης).

ἀποκαταστήσανε τὸ Βυζάντιο στὸ χῶρο τῶν Γραμμάτων.

Τρίτη τομὴ: Ἡ καταπολέμησι τοῦ δόγματος «Ἡ Τέχνη γιὰ τὴν Τέχνη», ποῦ εἶχε γίνει σημαία τῶν τάχα προοδευτικῶν. Πίσω ἀπ' αὐτὸ τὸ δόγμα κρυβότανε κάθε τι ποῦ διαχώριζε τοὺς ἀνθρώπους σὲ «καλλιεργημένους», τοὺς ἀνήκοντες σὲ «ἀνώτερη» τάξη, καὶ σὲ ἀπαίδευτους, τοὺς χωρὶς αἰσθητικὴ παιδεία καὶ «προοδευτικὴς» θέσεις, κάτι ποῦ παρατηροῦμε καὶ στίς μέρες μας. Ὁ διαχωρισμὸς καὶ αὐθαίρετος εἶναι καὶ ἀντιπνευματικὸς. Καὶ καθόλου δὲν ὑποδηλώνει προοδευτικότητα. Ὁ κλασικὸς ἑλληνισμὸς δέχεται ὡς πρόοδο ὅ,τι περιέχει ἀξίες διαχρονικὴς.

Οἱ ὑποστηρίζοντες τὸ δόγμα «Ἡ Τέχνη γιὰ τὴν Τέχνη» βάζουν τὸ «μοντέρνο», τὸ «νέο» στὴ θέση τοῦ διαχρονικοῦ. Ἀλλὰ τὸ «μοντέρνο» δὲν σημαίνει κατ' ἀνάγκη καὶ πρόοδο. Γιατί, τὸ μοντέρνο βασίζεται στὴ μόδα ποῦ ἱκανοποιεῖ τὰ γούστα συγκεκριμένης στιγμῆς. Οἱ Ἀκτῖνες πίστευαν στὸ δόγμα «Ἡ Τέχνη γιὰ τὸν ἄνθρωπο» καὶ ἀγωνίστηκαν σθεναρὰ γι' αὐτὸ.

Τέλος, σὲ θεωρητικὸ ἐπίπεδο, δέχονταν ὡς μοναδικὴ δέσμευσι στὴν Τέχνη τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἄρτια ἐκφραστικὴ δομὴ της, ἀπαλλάσσοντας τὴν ποίησι πρωτίστως ἀπὸ τὸν ἄγουρο συναισθηματισμὸ, κυρίως τὸν θρησκευτικὸ.

Ὁ Καθηγητὴς Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης, ποῦ ἔγραφε τὰ «ἄρθρα γραμμῆς» στίς Ἀκτῖνες καὶ τὰ ὑπέγραφε μὲ τὸ φιλολογικὸ ψευδώνυμο Π. Μελίτης, σημειώνει ὅτι: «Δὲν μπορεῖς νὰ γράφεις χριστιανικὸ τραγούδι μὲ μόνη σου πνευματικὴ κατάρτιση τὴν ὁποιαδήποτε θρησκευτικὴ σου «συναισθηματικότητα»... Γιατί σι' ὄνομα τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔχουν λεχθῆ τόσες προχειρότητες, τόσες ἀνοησίες». Ὁ μεγάλος Ἄγγλος ποιητὴς, ὁ Τόμας Ἐλιοτ, εἶχε πεῖ: «Ὁ ποιητὴς μὲ κανένα τρόπο δὲν γίνεται ἀξιόπροςεκτος ἢ ἐνδιαφέρον ἐξ αἰτίας τῶν προσω-

πικῶν του συγκινήσεων».

Ὁ Τσιριντάνης ἀπ' τὴν ἀρχὴ ξεκαθάρισε σὲ ἄρθρο του τὸ τί εἶναι λογοτεχνικὴ δημιουργία καὶ συνακόλουθα χριστιανικὴ λογοτεχνία. Γράφει: «Κάθε καλλιτεχνικὴ δημιουργία ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὴν ἀνώτερη πνευματικὴ ζωὴ, ποῦ χαρίζει ὁ σωστὸς Χριστιανισμὸς, εἶναι χριστιανικὴ, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν ἔχει εἰδικὰ θρησκευτικὸ θέμα». Καὶ συμπληρώνει: *Ἐνα ἔργο Τέχνης ἐλαττωματικὸ ἀπὸ αἰσθητικὴ ἀποψη, δὲν σώζεται μόνον μὲ τὸ νὰ εἶναι σκοπιμο, «ὠφέλιμο».*

Τὸ θέμα τῆς σκοπιμότητας καὶ τοῦ ὠφελιμισμού στὴν καλλιτεχνικὴ δημιουργία τὸ ἔχει λύσει ὁ ἴδιος ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Στὴ Γένεσι διαβάσουμε: «Καὶ ἐξανεστείεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς πᾶν ξύλον ὠραῖον εἰς ὄρασι καὶ καλὸν εἰς βρῶσιν» (6', 8). Ἡ αἰσθητικὴ ἀριότητα, ἡ ὁμορφία προτάσσεται τῆς σκοπιμότητας καὶ τοῦ ὠφελιμισμού.

Ὁ Διονύσιος Σολωμὸς στοὺς «Στοχασμούς» του στοὺς «Ἐλεύθερους Πολιορκημένους» ὑπογραμμίζει ὅτι στὴν ποιητικὴ Ἰδέα πρέπει νὰ «ένσαρκωθεῖ τὸ οὐσιαστικότερο καὶ ὑψηλότερο περιεχόμενο τῆς ἀληθινῆς ἀνθρώπινης φύσης: Ἡ Πατρίδα καὶ ἡ Πίστις». Τὸ πασαλινὸ τεῦχος τῶν Ἀκτῶν τοῦ 1943, ἀφιερωμένο στὰ Χριστιανικὰ Γράμματα, ξεκαθαρίζει τὸ τοπίο. Ὁ Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης στὸ ἄρθρο του «Πνευματικὴ ζωὴ καὶ κοσμοθεωρία», διασαφηνίζει τὸ τί εἶναι πνευματικὴ ζωὴ, χριστιανισμὸς καὶ θρησκευτικὸτητα. Γιὰ τὸ πρῶτο λέει ὅτι «εἶναι ἡ τάσις ἢ πορεία τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν ἀθανασία» καὶ ὅτι «ἡ διανοητικὴ παραγωγή, αὐτὴ μόνη της δὲν ἀποτελεῖ πνευματικὴ ζωὴ». Συνακόλουθα, ἔνα ἔργο Τέχνης, ἔνα λογοτέχνημα γιὰ νὰ ἀποτελεῖ πνευματικὸ στοιχεῖο πρέπει «νὰ κλείνει μέσα του τὴν τάσι πρὸς τὸ ἰδεῶδες, τὴν τάσι πρὸς τὸν ἀνώτερο πνευματικὸ κόσμον». Γιατί «τὸ θεῖο στὸν ἄνθρωπο εἶναι τὸ μυστικὸ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς».

Στή « Δ ή λ ω σ η », πού συνόδευε τή « Δ ι α κ ή ρ υ ξ η » τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων ὑπογραμμίζεται ὅτι «ή ἐν ὀνόματι δῆθεν τῆς Τέχνης, τῆς καλλιτεχνικῆς ἐν γένει δημιουργίας, ἀπομάκρυνσις ἀπό τὸν χριστιανικὸν ὑπογραμμόν, ὄχι μόνον δὲν ὑπαγορεύεται ἀπὸ οἰανδήποτε ἀνάγκη ἢ σκοπιμότητα γνήσιας καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, ἀλλὰ, τουναντίον, ἀποτελεῖ πλήγμα βαρὺ διὰ τὴν Τέχνην καὶ τὴν ἐκτοπίζει ἀπὸ τὴν ἡγετικὴν θέσιν ἢ ὅποια τῆς ἀρμόζει μέσα εἰς ἓνα γνήσιον πολιτισμόν».

Ἔλα τοῦτα καὶ τὸ γεγονός ὅτι τὸ πρῶτο ἀφιερωματικὸ τεῦχος, πού κυκλοφόρησαν οἱ Ἀκτίνες, ἀναφέρεται στὰ Νεοελληνικὰ Χριστιανικὰ Γράμματα, φανερώνει τὴ σημασία πού ἔδιναν οἱ τότε ὑπεύθυνοι στὴ λογοτεχνία. Γνώριζαν πολὺ καλὰ τὴν ἐπίδραση πού εἶχαν καὶ ἔχουν τὰ Γράμματα στὴν πνευματικὴ πορεία ἐνὸς λαοῦ.

Μ π ρ ο σ τ ἄ ρ η δ ε ς σὲ τούτῃ τὴν πορεία εἶναι, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Καθηγητὴ Τσιριντάνη, ὁ Ἀλέξανδρος Γκιάλας γνωστὸς ὡς Γ. Βερίτης, ὁ Σοφοκλῆς Χατζηδάκης μὲ τὰ φιλολογικὰ ψευδώνυμα Σ. Καλησπέρης καὶ Τίμων Παρμενῶς καὶ ὁ Διονύσιος Πόθος μὲ τὸ ψευδώνυμο Πέτρος Κλωνάρης. Οἱ μελέτες καὶ τὰ ἄρθρα τους γίνονται παγοθραυστικά καὶ ἀνοίγουν καινούργιους δρόμους. Ἐδῶ πρέπει ν' ἀναφέρουμε καὶ τὸν Δ. Σταμάτη πού γράφει τὸ χρονογράφημα τῶν Ἀκτίνων καὶ τὸ ὑπογράφει μὲ τὸ ψευδώνυμο «Οὔτις», δανεισμένο ἀπὸ τὸν Ὀμηρικὸ Ὀδυσσεά.

«Στὸν τομέα τῶν Γραμμάτων καὶ τῆς Τέχνης ὑπογραμμίζει ὁ Σοφοκλῆς Χατζηδάκης (Ἀκτινικὰ κείμενα, σ. 42)- οἱ Ἀκτίνες ἔκαμαν ὅ,τι μποροῦσαν γιὰ νὰ κτυπήσουν τὸ ὀλέθριο ἐκεῖνο δόγμα «ἡ τέχνη γιὰ τὴν τέχνη», δόγμα πού χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ πολλοὺς σὰν δικαιολογία τῆς λιποταξίας ἀπὸ τὸν πνευματικὸ ἀγῶνα». Μὲ αὐτὸ τὸ δόγμα δικαιολογήθηκαν καὶ δικαιολογούνται «οἱ ἔλεινές, νατουραλιστικῆς δῆ-

θεν, βρώμικες σεξουαλικῆς σελίδες» τῶν παλαιότερων καὶ σύγχρονων λογοτεχνημάτων. Ἀκόμα καὶ στὴν ποίηση! Σήμερα ὑπάρχουν ποιητὲς πού βάζουν ξετοίπωτα στὸν ποιητικὸ τους λόγο τὴν ὠμὴ σεξουαλικότητα. Ὅχι τὸν ἔρωτα, ἀλλὰ τὸν σεξουαλισμὸ ὡς ἡδονικὴ καὶ ἐγωκεντρικὴ πράξη.

Μιὰ ἄλλη σημαντικὴ τομὴ τῶν Ἀκτίνων εἶναι ἡ διαστολὴ τῆς χριστιανικότητας ἀπὸ τὴν θρησκευτικότητα, ὡς βίωμα καὶ προοπτικὴ. Ἐπιμένουν στὴ χριστιανικὴ λογοτεχνία καὶ ἀσκοῦν κριτικὴ στὴ φιλολογικὴ παραγωγή τοῦ τόπου καὶ σ' ἐκεῖνη πού εἶχε στοιχεῖα θρησκευτικότητας, διαχωρίζοντας τὴ θρησκευτικότητα ἀπὸ τὴν χριστιανικὴ πίστη.

Ὡς τότε εἶχε καθιερωθεῖ στὰ Γράμματα μας ὁ ὅρος «θρησκευτικότης», πού ἐπικρατεῖ καὶ σήμερα. Ὅμως ὁ ὅρος αὐτός, ὅπως τονίζει ὁ Σ. Καλησπέρης στὸ Πασχαλινὸ τεῦχος τῶν Ἀκτίνων τοῦ 1943, «δὲν ἔχει καμιά σχέση... μὲ τὸ «χριστιανικῶς θρησκεύειν», παρὰ μὲ ὅ,τι ἀσαφές, ὅ,τι ὀρθολογιστικὸ, ὅ,τι μεγαλόστομο καὶ θεατρικὸ ὑπάρχει. Ἡ θρησκευτικότης αὐτὴ παρουσιάζεται νὰ εἶναι ἐγκεφαλικὸ ἀδιεξόδου κατασκευάσμα καὶ ὄχι πραγματικῆς θρησκευτικῆς ζωῆς ἀφορμὴ. Καμιά σχέση δὲν ἔχει μὲ καμιά ζωντανὴ πίστη καὶ εἶναι βραθύτατα ἀντιχριστιανικὴ... Μεγαλόστομες κραυγὲς καὶ ἐπικλήσεις πρὸς τὶς οὐράνιες δυνάμεις, μόνον καὶ μόνον γιὰ νὰ πάρει συγκίνηση «ὁ θρησκευτικὸς ποιητής». Αὐτὴν τὴν ἐμπνευση τὴν χαρακτηρίζει ὁ Σ. Καλησπέρης ὡς συμβατικὴ καὶ ἀφύσικη. Καὶ συμπεραίνει: «Οἱ Ἕλληνες ποιηταὶ ἀποξενώθηκαν ἀπὸ τὸ λαὸ μας, τράβηξαν ἐγῶνιστικά δικό τους δρόμο... Ἀσχολήθηκαν περισσότερο μὲ τὴ ρητορεία παρὰ μὲ τὴν ψυχικὴ ἀνάγκη».

Στὰ χρόνια πού ἀκολούθησαν ἡ «θρησκευτικότης» ἄλλαξε πρόσωπο. Κι ἄλλοτε πρόβαλε ὡς κακομοιριά ἢ γλυκερότητα

κι άλλοτε ως έπαροις κι εγωϊσμός τής αγιότητας. Αύτην ακριβώς τή «θηρησκευτικότητα» πολέμησαν και καταπολεμοῦν τὰ γνήσια Νεοελληνικά Χριστιανικά Γράμματα.

Η κριτική, πού από τήν πρώτη στιγμή άσκησαν οί *Άκτίνες* στή λογοτεχνική παραγωγή, μέσα από τή στήλη «Ο Κόσμος τών Γραμμάτων», ήταν κριτική πραγματικά αντίκειμενική. Έτσι, κάτω άπ' αυτό τό πρίσμα «κυττάχτηκε ή λογοτεχνική παραγωγή τού μεσοπολέμου στήν πεζογραφία και τήν ποίηση, αλλά και ή νεώτερη παραγωγή, ή σύγχρονη».

Η κριτική αυτή είχε ευρύτερο αντίκτυπο: «Πολλές από τισ άπόψεις πού αναπτύχθηκαν έπροκάλεσαν μιάν έλλιδοφόρα κίνηση ανάμεσα και σέ άλλους λογοτεχνικούς κύκλους, για ν' αντιμετωπισθεί ή νεοελληνική λογοτεχνία με μιá προοπτική ουσιαστικότερων αξιώσεων», υπογραμμίζει ό Καλησπέρης. Ο υπογραφόμενος είχε τήν εϋνοια τού Θεού νά συνεργασθεί στόν τομέα τής κριτικής από τό 1954 -φοιτητάκος τότε- έως τό 1983 γράφοντας για έκατοντάδες διβλία και καθιερώνοντας δυό καινούργιες στήλες: Τις «*Σκέψεις στο περιθώριο*» και τισ «*Σημειώσεις για ένα σκηνοθέτη*».

Επίσης πρέπει νά υπογραμμίσουμε τόν έξαιρέτο δοκιμιακό λόγο τών *Άκτινων* ως προσφορά ουσίας στα Χριστιανικά Γράμματα. Ξεχασμένοι ή άγνωστοι ή παραγνωρισμένοι πνευματικοί θησαυροί τού Έθνους έρχονται στο φως. Μεγάλες πνευματικές μορφές όπως ό Σολωμός, ό Παπαδιαμάντης, ό Μωραϊτίδης, ό Κοσμάς ό Αιτωλός, ό Παπουλάκος, ό Φλαμιάτος κ. ά., φωτίζονται και προβάλλονται άτόφιοι στο αναγνωστικό κοινό.

Στόν καθαρά λογοτεχνικό λόγο (ποίηση, διήγημα, χρονογράφημα) οί *Άκτίνες* άνοιξαν τισ σελίδες τους, φιλοξένησαν σημαντικά σέ ποσότητα και ποιότητα ποιήματα κυρίως, και δη -

μιούργησαν Σχολή, πού βασικό της γνώρισμα είναι ή χριστιανικότητα. Όπως υπογραμμίζει ό Σ. Καλησπέρης, «*ό, τι έγραψαν στα χρόνια αυτά, ήταν γεμάτο από τόν παλμό τής έθνικής ψυχής πού υπέφερε... Και δέν γράφτηκε τίποτε στο λογοτεχνικό μέρος τών Άκτινων πού δέν είχε μέσα του τόν παλμό αυτό*» (*Άκτίνες*, Νοέμβριος 1944).

Επίσης δέν πρέπει νά παραλείψουμε τó γεγονός ότι οί *Άκτίνες* έφεραν τούς αναγνώστες τους σέ έπαφή με τήν ξένη σκέψη και λογοτεχνία είτε με τόν δοκιμιακό λόγο τους, είτε με τήν διβλιοκριτική τους, είτε με τήν δημοσίευση μεταφρασμένων ποιημάτων.

Η πρώτη εικοσαετία τών *Άκτινων* είναι πλούσια σέ χριστιανική λογοτεχνική παραγωγή τόσο στόν ποιητικό όσο και στόν πεζό λόγο. Αναφέρω τά κυριότερα όνόματα πού κυριάρχησαν εκείνη τήν εικοσαετία κι έκαμαν πραγματικές τομές στο λογοτεχνικό λόγο. Εκτός από τόν Σοφοκλή Χατζιδάκη και τόν Διονύση Πόθο πού μαζί με τόν Γ. Βερίτη ήταν οί μπροστάρηδες και οί κυματοθραύστες, αναφέρουμε και τούς ακόλουθους με τή σειρά πού πρωτοεμφανίζονται στίς *Άκτίνες*. Θεωρώ προηγουμένως χρέος μου νά υπογραμμίσω για τόν Γ. Βερίτη ότι είναι ό λυρικός ποιητής και ό όξυδερκής κριτικός και δοκιμογράφος, πού κατάφερε με τήν ποίησή του νά ιδρύσει σχολή και ν' άνοίξει καινούργιους δρόμους. Όσο για τόν Π. Μελίτη (Αλέξανδρο Τσιριντάνη) είναι θεμελιακά και διαχρονικά τά άρθρα - δοκίμια του, τής περιόδου εκείνης, για τά Γράμματα και τήν Τέχνη.

Αναφέρουμε, λοιπόν, τούς έξης στόν τομέα τής ποίησης:

1) Γ. Ήλ. Φτυαράς (1938). Έγραψε παραδοσιακό κυρίως στίχο. Έζησε στο Λονδίνο, γιατρός στο έπάγγελμα.

2) Α. Καλαμπούσης (1938 - 1946). Ψίθυροι ψυχής, ύποβλητικοί, με γνήσιο λυρι-

σμό, χαμηλόφωνη ποιητική φωνή με προσωπική φόρμα. Δεν γνωρίζω την κατοπινή πορεία του ποιητή.

3) Πέτρος Κλωνάρης (1943). Φιλολογικό ψευδώνυμο του Διονύση Πόθου. Μεγαλόπνοος ποιητής με πλατιές εμπνεύσεις αποτυπωμένες σ' ελεύθερο κυρίως στίχο, με κοινωνικές προεκτάσεις και χριστιανικό βάθος ουσίας.

4) Ἐλένη Καριτᾶ (1943), λυρική ποιήτρια, καλλιέργησε περισσότερο τὸν παραδοσιακὸ στίχο καὶ τὸν πεζὸ λόγο, κυρίως τὸ μυθιστόρημα.

5) Χλόη Ἀχαϊκοῦ (1945), φιλολογικὸ ψευδώνυμο τῆς Ἄρτεμης Μενάγια. Δεητική ποιήτρια, χαμηλόφωνη. Ἐγράψε καὶ ποιήματα γιὰ παιδιά.

6) Ἀντώνης Σαμαράκης (1945). Ἐγράψε εἴτε με τ' ὄνομά του εἴτε με τὸ ψευδώνυμο Ἰωσήφ Κυπριανός. Φλογερὸς ποιητὴς καὶ τεχνίτης τοῦ στίχου με προτίμηση στὸν κοινωνικὸ καὶ ἐθνικὸ προβληματισμό. Δημοσίευσε καὶ διηγήματα.

7) Στέφανος Μπολέτης (1946). Γεφυρώνει τὸ χάσμα ἀνάμεσα στὴν παλιὰ καὶ δεσμευτικὴ στιχουργία, εἰσάγοντας ἕνα ἰδιότυπο ελεύθερο στίχο «ὑποταγμένον στὴ μουσικότητα καὶ στὸ λογικὸ συνειρμό», καὶ γίνεται ὁ τραγουδιστὴς τῶν ἐλεύθερων ψυχῶν.

8) Γεώργιος Δ. Καχρϊμάνης πρωτοεμφανίζεται τὸ 1946. Χρησιμοποιεῖ λιτὰ ἐκφραστικὰ μέσα, ελεύθερο στίχο, χωρὶς ν' ἀποφεύγει τὸν διδακτισμό.

9) Ἀλέξανδρος Κρέστοβιτς (1946) ὀλιγογράφος ἀλλὰ γνήσιος, εὐρηματικὸς με πρωτοπορειακὲς θέσεις, ὄντως ποιητὴς. Ἐγράψε καὶ διηγήματα.

10) Ἀντώνης Ζαχαρόπουλος (1947), ποιητὴς τοῦ διαυγῆ ποιητικοῦ λόγου, ποὺ δὲν ἀνέχεται τὸν φανφαρονισμό οὔτε στὴ λογοτεχνία οὔτε στὸν ἐθνικὸ καὶ κοινωνικὸ βίο.

11) Νίκος Καμβύσης (1947), θεοκεντρικὸς καὶ χριστοκεντρικὸς, με «στραμμένο τὸ νοῦ καὶ τὴν καρδιά στὴ Θεία Χάρη», ὑπε-

ρετεῖ τὸν γνήσιο χριστιανικὸ λυρισμό, ἄλλοτε με παραδοσιακὸ κι ἄλλοτε με ἐλεύθερο στίχο. Εἶναι ὁ «κατ' ἐξοχὴν ποιητὴς τοῦ νεοελληνικοῦ χριστιανικοῦ ποιητικοῦ λόγου» καὶ τοῦ χριστιανικοῦ λυρισμοῦ.

12) Νίκος Τυπάλδος (1947). Ὁ ποιητὴς με τὸν καλοδουλεμένο στίχο, με ἔντονο τὸ ὁμολογητικὸ καὶ ἐνθουσιαστικὸ στοιχεῖο, καὶ με κάποιες κοινωνικοπολιτικὲς θέσεις. Ἀξιόλογες οἱ μελέτες του γιὰ τὰ Νεοελληνικὰ Χριστιανικὰ Γράμματα. Ἐφυγε στὶς 9 - 11 - 2003 ἀπὸ τὸν παρόντα βίο.

13) Φίλιππος Κριτέλης (1949), Φιλολογικὸ ψευδώνυμο τοῦ Πρόδρομου Δακτόγλου. Ὁ στίχος του εἶναι πειθαρχημένος, με δομὴ μεταφυσικὴ καὶ με κάποιες ἀξιοπρόσεκτες ἐθνικὲς τοιχογραφίες.

14) Χαρὰ Κρίσπου (1949), φιλολογικὸ ψευδώνυμο τῆς Καίτης Χιωτέλλη. Ἀπὸ τὶς γνησιότερες ποιήτριες τῆς νεοελληνικῆς χριστιανικῆς ποίησης, «με στέρεο χριστιανικὸ ὑπόβαθρο, χειρίζεται τὸ ἴδιο σωστὰ τὸν παραδοσιακὸ καὶ τὸν ἐλεύθερο στίχο». Ἐνδοσκοπικὴ καὶ ἐξομολογητικὴ ἡ ποίησή της, δοσμένη με εἰλικρίνεια καὶ λυρισμό. Τὸ ποίημά της «Τὸ νανούρισμα τῆς Παναγιᾶς» εἶναι ἴσως ἀπὸ τὰ καλύτερα τῆς νεοελληνικῆς χριστιανικῆς ποίησης.

15) Νίκος Θ. Ἀρβανίτης (1957). «Πολυεδρικό ταλέντο. Ρωμαλέα ἔμπνευση, ἀμετακίνητη χριστιανικὴ πίστη, πλατιὲς οἱ ποιητικὲς του τοιχογραφίες, με ὑποβλητικὲς προεκτάσεις».

16) Ἐλευθέριος Μάϊνας (1958), με τὸν ὁποῖον κλείνει ἡ πρώτη εἰκοσαετία τῆς λογοτεχνικῆς προσφορᾶς τῶν Ἀκτίνων. Ὁ Μάϊνας μᾶς προσφέρει ποίηση συμπυκνωμένη, σχεδὸν ἐπιγραμματικὴ, με ἐξομολογητικὸ καὶ κάποτε ἐλεγκτικὸ λόγο.

Παραλείπονται ὅσοι δημοσίευσαν ἕνα - δυὸ ἢ καὶ τρία ὅλα κι ὅλα ποιήματα, διότι - κατὰ τὴ γνώμη μας - δὲν ἐπηρεάσαν τὴ νεοελληνικὴ χριστιανικὴ ποίηση.

Στόν τομέα τῆς πεζογραφίας καὶ εἰδικότερα στό διήγημα οἱ σημαντικότεροι εἶναι: Ν. Βαλοάμης (1938), Πέτρος Κλωνάρης (1939), Δ. Πενκιώτης (1938), Τίμων Παρμενᾶς (1939) καὶ Σῶτος Χονδρόπουλος (1947), πού κατά τήν ἀποψή μας εἶναι ὁ Νέστορας τῆς νεοελληνικῆς χριστιανικῆς πεζογραφίας.

Στό χρονογράφημα: Δ. Σταμάτης (1938 - 1962). Ἐγραφε, ὅπως προαναφέραμε, μέ τό ψευδώνυμο «Οὔτις» καὶ στέγαζε τὰ χρονογραφήματά του ὑπό τόν γενικό τίτλο: «Ἀπό τό θέατρο τῆς ζωῆς». Ἀναφέρονται σ' ἐπίκαιρα ἀλλά γενικότερου πνευματικῶ ἔνδιαφέροντος θέματα.

Τέλος, στόν τομέα τῆς Βιβλιοκριτικῆς ἐργάστηκαν οἱ:

1) Πέτρος Κλωνάρης (= Διονύσιος Πόθος) - 1938.

2) Σ. Καλησπέρης (= Σοφοκλῆς Χατζηδάκης) - 1941.

3) Στέφανος Μπολέτης - 1947.

4) Γ. Η. Φτυαράς - 1948.

5) Ν. Βαλοάμης - 1950.

6) Νίκος Ἀρβανίτης - 1954 (στήν ἀρχή κάτω ἀπό τό γενικό ψευδώνυμο Κ. ΔΑΜ. - δηλαδή Κύκλοι Δαμασκοῦ- καί ἀπό τό 1959 μέ τ' ὄνομά του).

7) Μελῆς Νικολαΐδης - 1955. Γιά τόν Μελῆ Νικολαΐδη, ὁ Γιάννης Χατζίνης ἔγραφε: «Ἀποροφᾶται ὅλο πιό πολὺ ἀπό τὰ χριστιανικά θέματα... θά τοῦ εἶναι πολὺ δύσκολο πιά νά ξαναγυρίσει στό παλιὰ του θήματα σάν πεζογράφου. Τόσο τό καλλίτερο, λοιπόν. Ἐχομε ἀρκετούς καί πολὺ καλοὺς διηγηματογράφους. Χριστιανούς συγγραφεῖς, στήν κάπως ἀποκλειστική ἔννοια, ἐλάχιστους ἢ καθόλου». (Νέα Ἐστία, 1-1-1965, σ. 67).

Ἐπίσης, πρέπει νά σημειώσουμε ὅτι, στόν τομέα τῆς Τέχνης, οἱ Ἀκτῖνες, ἐκτός

ἀπό τὰ ἄρθρα καί τίς μελέτες δημοσίευαν πρωτοεῖλιδες εἰκόνες ἀπό ἔργα μεγάλων ἢ σύγχρονων ζωγράφων. Αὐτό γίνεται ἀπό τόν πρῶτο χρόνο πού ἐκδόθηκε τό περιοδικό ὡς τό 1964, κυρίως ὅμως στό πρῶτα πέντε χρόνια. Αὐτό εἶναι ἕνα ἀκόμα δείγμα τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν Ἀκτῖνων γιά τήν Τέχνη, καί γιά τό πῶς εἶχε ὁραματισθεῖ τήν πορεία τους ἡ πρώτη ἐκείνη ὁμάδα πού συνέβαλε καί ὑλοποίησε τήν ἰδέα τῆς ἐκδόσεώς τους.

Ἀκόμα, πρέπει νά ποῦμε, ὅτι τό περιοδικό ἦταν πολὺ προσεγμένο καί εὐχάριστο ἀπό ἐκδοτική ἀποψη, χωρίς τυπογραφικά λάθη, μέ σωστή δομή καί σελιδοποίηση, μέ ράχη καί μέ δική του προσωπικότητα. Σήμερα τὰ περισσότερα περιοδικά, ἀκόμη καί τὰ θρησκευτικά, γιά νά φανοῦν «μοντέρνα» καί «προοδευτικά» ὑποδουλώθηκαν στό χρῶμα, γίνανε ἐγχρωμα, μέ ἔντονο μακιγιάζ ἴσως γιά νά καλύψουν τήν πνευματική τους ἔνδεια, ὅπως οἱ ἠλικιωμένες κυρίες πού γιά νά φαίνονται νέες καταφεύγουν στό φανταχτερό φτιασίδιωμα. Ὅμως, ὅπως εἶναι γνωστό, τό «μοντέρνο» δέν συνιστᾶ καί προοδευτικότητα. Ἡ προοδευτικότητα εἶναι θέμα οὐσίας καί ὄχι λεκτικῶ ἢ ὀπτικῶ ἐντυπωσιασμοῦ.

Θά κλείσουμε τή σύντομη αὐτή ἀναφορά μας στήν προσφορά τῶν Ἀκτῖνων στό Γράμμα καί στήν Τέχνη μέ τήν ἴδια διαπίστωση πού εἶχε κάμε ὁ Σοφοκλῆς Χατζηδάκης, ὁ σεβαστός μου δάσκαλος στή λογοτεχνία, γιά τήν πρώτη δεκαετία τῶν Ἀκτῖνων, ὅτι «ἐκείνοι πού πρωτοστάτησαν στήν ἀναγεννητική προσπάθεια τῶν Γραμμάτων μας ἦταν κυρίως νέοι. Οἱ φοιτητές ἀποτελοῦσαν τό φυτώριο». Εὐχόμεστε καί οἱ σημερινοὶ φοιτητές μας ν' ἀναζητήσουν τ' ἀχνάρια ἐκείνων καί νά τ' ἀκολουθήσουν, μέ δική τους περπατησιὰ βέβαια.

ΝΙΚΟΣ Θ. ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

ΟΙ ΝΕΟΙ, ΘΥΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ*

Δυστυχώς, ο κόσμος στον οποίο ζούμε, δημιουργεί θύματα, κυρίως νέα παιδιά. Και βασικός συντελεστής αυτού του δεινού φαινομένου είναι τα Μέσα Ένημέρωσης, που καταλαμβάνουν ολοένα και περισσότερο δεσπόζουσα θέση στην καθημερινή ζωή όλων και κυρίως των νέων παιδιών, ασκώντας άγωγή, συχνά πιο δυναμική από αυτή των γονέων και του σχολείου.

Τα Μέσα Ένημέρωσης επηρεάζουν ιδιαίτερα τα νέα παιδιά, αρχίζοντας από την τρυφερή παιδική ηλικία και συνεχίζοντας με γοργούς ρυθμούς κατά τη διάρκεια της εφηβείας. Το ισοζύγιο μεταξύ των θετικών και των αρνητικών επιδράσεων των Μέσων Ένημέρωσης ποικίλλει από νέο σε νέο.

Στόχος μας είναι να αναδείξουμε τις αρνητικές επιδράσεις που ασκούν γενικά τα Μέσα Ένημέρωσης στα νέα παιδιά και να εστιάσουμε την προσοχή μας στο αν αυτό το φαινόμενο οδηγεί σε αλλοιώσεις αξιών και στάσεων ζωής. Άλλοιώσεις που πιθανόν να συντελούν σε κάμψη των ήθων, σε ένταση της διαφθοράς, ή ακόμη να μετατρέπονται σε δράσεις, που τυχόν εξωθούν τους νέους ακόμη και σε παραβατική συμπεριφορά.

ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ

Η τηλεόραση είναι το Μέσο Ένημέρωσης με τη μεγαλύτερη επίδραση σε μικρούς και μεγάλους. Υποστηρίζει ότι παρουσιάζει την πραγματικότητα, όμως σε πολύ μεγάλο βαθμό δημιουργεί τη δική της και μās

πειθεί για αυτό: «Είναι αλήθεια, το έδειξε η τηλεόραση!» λέμε συχνά.

Σήμερα στην Ελλάδα παρακολουθούμε τηλεόραση κατά μέσον όρο 4 ώρες την ημέρα, αφού το 60% των σπιτιών έχουν από δύο συσκευές τηλεοράσεως και άνω, και το 40% μία συσκευή! Επιπλέον, η κύρια τηλεοπτική συσκευή βρίσκεται στο καθιστικό ή την τραπεζαρία, όπου συνήθως συγχάζει ή οικογένεια, ενώ η δευτερεύουσα συσκευή βρίσκεται κατά 80% στα ύπνοδωμάτια γονέων και παιδιών, διαμορφώνοντας έτσι συνθήκες ατομικής τηλεθέασης και αποξενώνοντας ακόμη περισσότερο τα μέλη της οικογένειας μεταξύ τους.

Τα τελευταία χρόνια στο τοπίο των τηλεοπτικών προγραμμάτων κυριαρχούν τα reality games (ρεαλιστικά τηλεπαιχνίδια) και τα reality shows (ρεαλιστικές εκπομπές λόγου). Είναι διεθνώς πλέον οι αγαπημένες εκπομπές των καναλιών, για έναν και μοναδικό λόγο: Κοστίζουν το 1/3 σε σχέση με την παραγωγή σήριαλς και αποφέρουν τριπλάσια διαφημιστικά έσοδα.

Τα reality shows θεαματοποιούν το προσωπικό πρόβλημα και τον ανθρώπινο πόνο, και παραβιάζουν την προστασία του ιδιωτικού βίου και της προσωπικότητας των πολιτών. Εκφυλίζουν συχνά κάθε έννοια πολιτισμού, με την απόλυτη βεβαίως ευθύνη των συμμετεχόντων, που εξαργυρώνουν την οικειοθελή συμμετοχή τους με λίγα λεπτά δημοσιότητας.

Τα reality games αλλοιώνουν περαιτέρω το βλέμμα μας, αλλά διαπομπεύουν και το ανθρώπινο πρόσωπο. Τα πάντα γίνονται για το χρηματικό έπαθλο του νικητή, ακόμη κι αν χρειαστεί να εξαφανιστούν ή αξιοπρέπεια και το ήθος μπροστά στα αδηφά-

* Ομιλία Μάκη Παπαγεωργίου οικονομολόγου, στο Κέντρο Συμπαραστάσεως Αντιναρκατωτικού Αγώνα «Ελπίδα», Καρύτση 14 Αθήνα, την Κυριακή 14/3/2004.

γα μάτια τῶν ἀπανταχοῦ τηλεθεατῶν - σκουπιδοφάγων. Τὰ reality games ἀποτελοῦν τὴν αἰχμὴ τῆς παγκόσμιας τηλεόρασης, ποὺ διαμορφώνεται στὶς ἀρχές τοῦ 21ου αἰῶνα χωρὶς ὄρια γεωγραφικά, τεχνολογικά, πολιτισμικά, ἀκόμη καὶ ἠθικά.

Πλάϊ στὴ ρεαλιστικὴ τηλεόραση, τοποθετεῖται ἡ ἐνημέρωση ποὺ ἀναζητᾶ καὶ αὐτὴ θεαματικότητα μὲ κάθε τρόπο, ἀκόμη κι ἂν χρειαστεῖ νὰ χειραγωγηθεῖ ἡ ἀλήθεια. Τὰ δελτία εἰδήσεων ἐντυπωσιάζουν καὶ καθηλώνουν, ἐρεθίζουν τὴ φαντασία, προκαλοῦν ἀνησυχία καὶ τρόμο, δίνουν τὴν αἴσθηση ὅτι ἔρχεται τὸ χειρότερο καὶ χρησιμοποιοῦν δυνατὲς ἐκφράσεις καὶ σκληρὲς εἰκόνες ποὺ «στάζουν αἷμα», γιὰ νὰ παρουσιάσουν ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερα γεγονότα βίας. Μιᾶς βίας ποὺ εἶναι τὸ κυρίαρχο συστατικὸ καὶ τῶν τηλεοπτικῶν ταινιῶν, ποὺ συμπληρώνουν τὸ διεθνὲς τηλεοπτικὸ τοπίο.

ΠΑΙΔΙΚΗ ΤΗΛΕΘΕΑΣΗ

Λογικὸ εἶναι κάποιος νὰ ἀναρωτηθεῖ: Καὶ τὰ παιδιά μας πῶς ἐπηρεάζονται, ποιὲς ἐπιδράσεις δέχονται, τί εἶδους ἄνθρωποι διαμορφώνονται; Ὅταν στὶς 26 Ἀπριλίου 2002 ὁ 19χρονος Ρόμπερτ Σταϊνχάουζερ ἄδειαζε τὸ περιστροφὸ τοῦ πάνω στοὺς ἀνυποψίαστους καθηγητὲς καὶ συμμαθητὲς του στὸ Λύκειο Gutenberg τῆς Ἐρφούρτης, μιᾶς ἄσημης μέχρι τότε γερμανικῆς πόλης, ἡ διεθνὴς κοινότητα σοκαρισμένη ἄρχιζε πάλι νὰ ψελλίζει τὰ γνωστὰ ὑποκριτικὰ μουρμουρίσματα γιὰ τὴν τηλεοπτικὴ βία ποὺ μολύνει τίς ἀθῶες παιδικὲς ψυχές.

Δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποὺ ἀνοίγει ὁ προβληματισμὸς αὐτός. Ἡ τραγωδία τῆς Ἐρφούρτης προστέθηκε στὸν μακρὸν κατάλογο τῶν νεανικῶν ἐγκλημάτων, τὰ ὁποῖα γνωρίζουν ἰδιαίτερη ἔξαρση τὰ τελευταῖα ἑπτὰ χρόνια. Τὸ Γυμνάσιο Χιθ τοῦ Κεντάκου, τὸ Λύκειο Σπρίνγκφιλντ τοῦ Ὄρεγκον, τὸ σχολικὸ συγκρότημα Τζόουνσμπορου τοῦ Ἀρκάνσο, τὸ Λύκειο Κόλουμπαῖν τοῦ Κολοράντο, τὸ σχολεῖο Ντάμπλεϊν τῆς Σκωτίας καὶ οἱ σχολὲς Μπράνεμπουργκ καὶ

Φρέϊζινγκ στὴ Γερμανία μετροῦν, μαζί μὲ τὴν Ἐρφούρτη, 60 νεκροὺς καὶ δεκάδες τραυματίες, σὺν ἓνα ἀντιπροσωπευτικὸ δεῖγμα τῆς ἀναπτυσσόμενης παγκόσμιας νεανικῆς ἐγκληματικότητας, ποὺ ἀποδίδεται σὲ ἓνα σημαντικὸ βαθμὸ στὰ μαθήματα βίας ποὺ προσφέρουν δωρεὰν ἀρκετὰ τηλεοπτικὰ προγράμματα καὶ διντεοπαιχνίδια, ἰδίως ὅταν ἡ παιδικὴ τηλεθέαση εἶναι ὑπερβολικὴ καὶ ἀνεξέλεγκτη.

Στὴ χώρα μας ἓνα παιδί βλέπει καθημερινὰ 4 ὥρες τηλεόραση κατὰ μέσο ὄρο! Τὸ 25% ἀπὸ ὅσους βλέπουν τηλεόραση στὶς ὥρες αἰχμῆς 20.00 - 23.00 εἶναι παιδιά, ἐνῶ τὸ ποσοστὸ αὐτὸ συγκρατεῖται στὸ 11% στὶς ὥρες 23.00 - 02.00 μετὰ τὰ μεσάνυκτα! Ἔτσι ἓνα παιδί, ὅταν γίνεῖ 70 ἐτῶν, θὰ ἔχει ξοδέψει 7 χρόνια, κατὰ μέσο ὄρο, ἀπὸ τὴ ζωὴ του, παρακολουθώντας τηλεόραση.

Ἐρευνες ἔδειξαν ὅτι ἓνα παιδί ἡλικίας 12 ἐτῶν ἔχει δεῖ στὴν τηλεόραση περισσότερες ἀπὸ 8.000 δολοφονίες καὶ 100.000 σκηνὲς βίας. Στὰ 18 του θὰ ἔχει γίνεῖ «μάρτυρας» σὲ 40.000 τηλεοπτικὲς δολοφονίες καὶ τουλάχιστον 200.000 σκηνὲς βίας. Τὰ παιδιά, ὅσο πιὸ συστηματικὰ καὶ συχνὰ παρακολουθοῦν σκηνὲς βίας, τόσο πιὸ ἐπιθετικὰ γίνονται. Βαθμιαῖα ἡ ἐπιθετικότητά καθίσταται μόνιμο χαρακτηριστικὸ τῆς συμπεριφορᾶς τους, ἀφοῦ ἡ μακρὰ τηλεθέαση προκαλεῖ στὰ παιδιά παθητικὴ ἀφομοίωση ἰδεῶν, θέσεων καὶ προτύπων συμπεριφορᾶς, καὶ τοὺς δημιουργεῖ τὴν ἐντύπωση ὅτι οἱ κοινωνικὲς σχέσεις εἶναι σχέσεις βίας καὶ προσωπικῆς ἐπικράτησης.

Ὁ ἐθισμὸς στὴν τηλεόραση ἀποσπᾶ τὰ παιδιά ἀπὸ ἄλλες δραστηριότητες καὶ τὰ ἀποκοινωνικοποιεῖ. Ἡ ὑπερβολικὴ τηλεόραση ἀντικαθιστᾶ τὸ παιχνίδι, ἐξαφανίζει τὴν ἀθωότητα καὶ τὴ δημιουργικὴ τους φαντασία, ἀδρανοποιεῖ τὴ σκέψη, καθιστᾶ τὰ παιδιά μαλθακὰ καὶ παχύσαρκα καὶ ἐπηρεάζει τὴ σωματικὴ τους ἀνάπτυξη. Ἐπιπλέον τὰ παιδιά αὐτὰ παρουσιάζουν κακὲς σχολικὲς ἐπιδόσεις καὶ προβλήματα συμπε-

ριφορᾶς, μιμοῦνται, γίνονται ἀφορμὴ ἀτυχημάτων καὶ ἔχουν φτωχὸ λεξιλόγιο.

Ἐντυπωσιακὰ συμπεράσματα παρουσίασαν στὰ τέλη Μαρτίου 2002 τὸ Πανεπιστήμιο Κολούμπια τῶν ΗΠΑ καὶ τὸ Ἰνστιτούτο Ψυχιατρικῆς τῆς πολιτείας τῆς Νέας Ὑόρκης. Ἐπιστήμονες παρακολούθησαν 700 ἄτομα κατὰ τὰ τελευταῖα 17 χρόνια καὶ ἀπέδειξαν, γιὰ πρώτη φορὰ στὴν παγκόσμια ἱστορία τῆς τηλεόρασης, ὅτι ὑπάρχει σχέση μετὰξὺ τῆς τηλεοπτικῆς βίας, στὴν ὁποία ἐκτίθενται οἱ ἀνήλικοι, καὶ τῆς βίαιης συμπεριφορᾶς ποὺ δείχνουν μετέπειτα ὡς ἐνήλικες. Ἡ ἐπιθετικότητα καὶ ἡ βίαιη συμπεριφορὰ πενταπλασιάζονται, ὅταν τὸ παιδί παρακολουθεῖ περισσότερες ἀπὸ τρεῖς ὥρες τηλεόραση ἡμερησίως. Διαπιστώθηκε ὅτι τὸ 25,3% ὅσων παρακολουθοῦσαν περισσότερο ἀπὸ τρεῖς ὥρες καθημερινὰ τηλεόραση στὴν ἐφηβεία, προχώρησαν μὲ μεγάλη εὐκολία σὲ πράξεις βίας στὴν ἐνήλικη ζωὴ τους, κυρίως καθγάδες καὶ χειροδικίες, ἀκόμη καὶ μέσα στὴν οἰκογένειά τους!

Τελευταῖο περιστατικὸ νεανικῆς βίας ποὺ ἀποδόθηκε εὐθέως στὴν τηλεόραση ἦταν ἡ δολοφονία μιᾶς μητέρας ἀπὸ τὰ ἴδια της τὰ παιδιά στὸ Ὅραντζ τῆς Καλιφόρνια. Οἱ ἀδελφοὶ Bautista, παιδιά προβληματικῆς οἰκογένειας, ὁμολόγησαν ὅτι σκότωσαν τὴν μητέρα τους, τὴν τεμάχισαν καὶ στὴ συνέχεια πέταξαν τὰ κομμάτια της σὲ παρακείμενο δάσος. Παραδέχθηκαν ὅτι ἐμπνεύσθηκαν τὸν τρόπο δολοφονίας της ἀπὸ παρόμοιες σκηνὲς τῆς ἀγαπημένης τους τηλεοπτικῆς σειρᾶς «Σοπράνος», ποὺ ἀφηγεῖται τὶς ἀντριχιαστικὲς λεπτομέρειες τῆς δράσεως μιᾶς οἰκογένειας μαφιόζων τῆς Νέας Ὑόρκης καὶ ἡ ὁποία προβάλλεται στὴ χώρα μας ἀπὸ τὴν NET κάθε Πέμπτη βράδυ, μετὰ τὰ μεσάνυχτα.

Οἱ πρωταγωνιστὲς αὐτῆς τῆς ἀποτρόπαιας πράξεως δὲν ἦταν δυὸ παιδαρέλια ποὺ παρασύρθηκαν περιστασιακὰ, ἦταν δυὸ παλληκάρια 20 καὶ 15 ἐτῶν ποὺ μεγάλωσαν μὲ νταντὰ τὴν τηλεόραση, ἀλλὰ οὐσια-

στικὰ χωρὶς οἰκογένεια!

INTERNET

Στὸν μαγικὸ κόσμον τοῦ Internet μπορεῖ κανεὶς νὰ βρεῖ σὲ ελάχιστον χρόνο καὶ μὲ σχεδὸν μηδενικὸ κόστος ἕναν τεράστιον πλοῦτον πληροφοριῶν ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον, χωρὶς νὰ χρειάζεται νὰ μετακινηθεῖ. Μπορεῖ ὅμως ταυτοχρόνως νὰ ἔρθει σὲ ἐπαφὴ καὶ μὲ πλῆθος ἐπικίνδυνων πληροφοριῶν, ἱκανῶν νὰ ἐπηρεάζουν κάθε εὐάλωτη ψυχὴ, ἰδίως τὴ νεανικὴ.

Μόλις πρὶν λίγους μῆνες ὁ γίγαντας τῆς παγκόσμιας τεχνολογίας, ἡ ἀμερικανικὴ Microsoft, πῆρε τὴν πρωτοφανή, γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ Internet, ἀπόφαση νὰ κλείσει τοὺς δωρεάν ἠλεκτρονικοὺς χώρους συζητήσεων (chat rooms), γιὰ νὰ προστατεύσει τοὺς χρήστες τοῦ Διαδικτύου ἀπὸ τοὺς παιδεραστές. Παραμένουν βέβαια χιλιάδες ἠλεκτρονικὲς διευθύνσεις (sites) στὶς ὁποῖες ἄνετα κανεὶς μπορεῖ νὰ συναντήσῃ κάθε ἀνώμαλη προτίμηση.

Δὲν εἶναι λίγες οἱ περιπτώσεις νέων ποὺ δὲν προστατεύθηκαν ἀπὸ τὶς ἠλεκτρονικὲς κακοτοπιές. Συνάντησαν ἐπικίνδυνα ἄτομα ποὺ γνώρισαν στὸ Internet, ἔμπλεξαν μαζί τους σὲ ποικίλες παράνομες ἱστορίες, ὀρισμένοι δὲν ἐπέστρεψαν ποτὲ στὶς οἰκογένειές τους ἢ βρέθηκαν ἐγκαταλελειμμένοι καὶ οὐσιοεξαρτημένοι.

Ἡ τελευταία ἐπικίνδυνη μὸδα στὸ Internet εἶναι τὰ sites αὐτοκτονίας. Στὶς ιστοσελίδες τους ὁ χρήστης μπορεῖ νὰ βρεῖ τὶς πιὸ ἀποτελεσματικὲς καὶ ἀνώδυνες μεθόδους αὐτοκτονίας, ἀλλὰ καὶ συμβουλὲς ἢ σχόλια γιὰ ζητήματα ποὺ ἀπασχολοῦν ὅσους ἔχουν βάλει σὰν σκοπὸ τους νὰ ἀποχαιρετήσουν τὸν «μάταιον» τοῦτον κόσμον: Ἄπὸ ἀποχαιρετιστήρια γράμματα στὰ προσφιλή τους πρόσωπα μέχρι ξενοδοχεῖα γιὰ τὴν φιλοξενία τῶν κατοικιδίων ζώων ποὺ θὰ ἀφήσουν πίσω τους.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Ἄλλὰ καὶ τὰ παραδοσιακὰ Μέσα Ἐνη-

μέρωσης γίνονται συχνά επικίνδυνα για τὰ νέα παιδιά. Τὸ νεανικὸ περιοδικὸ Free, μὲ ιδιαίτερα προκλητικὰ θέματα, ὑποστηρίζει ὅτι οἱ συντάκτες τοῦ πρώτου δοκιμάζουν καὶ μετὰ γράφουν γιὰ τὰ θέματα ποὺ παρουσιάζουν στὶς σελίδες τους. Ἡ ἔμμεση ὑποκίνηση τῶν νεαρῶν ἀναγνωστῶν νὰ δοκιμάσουν κι αὐτοὶ μὲ τὴ σειρά τους, εἶναι ἐμφανής.

Ἄλλὰ καὶ παραδοσιακὰ ἔντυπα, ὅπως αὐτὰ τοῦ Δημοσιογραφικοῦ Ὄργανισμοῦ Λαμπράκη, ἦταν πρόσφατα χορηγοὶ ἐπικοινωνίας τῶν Tiger Lillies, τοῦ λονδρέζικου κάλτ μουσικοῦ συγκροτήματος, ποὺ ἐμφανίστηκε πρόσφατα στὴν Ἀθήνα. Τὸ τραγούδι - σουξὲ τοῦ συγκροτήματος ἔχει τὸν τίτλο «Κάψε, κάψε τὰ πάντα!»:

«Μ' ἀρέσει νὰ βάζω φωτιά σὲ σπίτια, καὶ σ' ἐργοστάσια ἐπίσης.

Μ' ἀρέσει νὰ καίω ὅτιδήποτε, εἶναι τέλειο νὰ καῖς πράγματα.

Βιβλιοθήκες καὶ μουσεῖα, καὶ τὰ δύο ἔχουν λαμπαδιάσει.

Μ' ἀρέσει νὰ καίω πράγματα, αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια μου.

Θά 'θελα νὰ τὸ κάνω μόδα ἀνάμεσα στοὺς νέους,

καὶ τότε ὁ κόσμος μπορεῖ νὰ τέλειωνε.

Δὲ θά 'χε πλάκα νὰ χτυπήσει ἡ πένθιμη καμπάνα τοῦ πολιτισμοῦ μας

καὶ νὰ τὸν βλέπουμε νὰ καίγεται στὴν κόλαση;

Τὸ καλοκαίρι μ' ἀρέσει νὰ πηγαίνω στὴν ἐξοχή.

Ἐκεῖ βάζω φωτιά στὸ δάσος καὶ τὸ βλέπω μὲ περηφάνια νὰ καίγεται.

Δὲν εἶναι ὑπέροχη ἡ φύση, ξεραίνει τὰ πάντα.

Κάπτην, κάπτην, κάπτην, κάπτην, κάψε τὴν ἐξοχή.

Καίγοντας πράγματα, μπορεῖς ἐπίσης νὰ γίνεις διάσημος.

Κάψε, κάψε, κάψε, κάψε, κάψε τὰ πάντα, φωτιά, φωτιά!»

Δὲν γνωρίζω πόσοι νέοι ἐπηρεάστηκαν ἀπὸ αὐτὲς τὶς χορηγούμενες παραστάσεις. Τὸ τραγικὸ γιὰ τὸν Δημοσιογραφικὸ Ὄργανισμὸ Λαμπράκη ἦταν ὅτι οἱ ὁπαδοὶ τῆς ἰδεολογίας «κάψε τὰ πάντα!» δὲν κάνουν ἐξαιρέσεις. Καὶ τὸ ἀπέδειξαν μάλιστα ἐκεῖνες τὶς ἡμέρες, ὅταν ἔκαψαν τὰ γραφεῖα τοῦ Ὄργανισμοῦ στὴ Χρῆστου Λαδᾶ!

Μὲ ὅσα ἀναφέραμε, περιγράψαμε ἀδρὰ τὶς ἀρνητικὲς διαστάσεις τοῦ ρόλου ποὺ διαδραματίζουν τὰ Μέσα Ἐνημέρωσης στὴ διαμόρφωση ἑνὸς κόσμου ποὺ δημιουργεῖ θύματα, κυρίως νέα παιδιά. Ὅλοι οἱ ἐπιστήμονες ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὶς ἐπιδράσεις τῶν Μέσων Ἐνημέρωσης στὴν κοινωνία, ἐκτιμοῦν ὅτι τὸ πιὸ ἀποτελεσματικὸ μέτρο προστασίας τῶν παιδιῶν εἶναι ἡ ἐνεργὸς ἐμπλοκὴ τῶν γονέων στὴν ἐπιλογὴ τῶν Μέσων ποὺ παρακολουθοῦν τὰ παιδιά.

Δυστυχῶς ἀκούγονται συχνὰ ἀπὸ γονεῖς πρὸς παιδιά, φράσεις, ὅπως «ἄφησέ με ἡσυχο καὶ πῆγαινε νὰ δεῖς τηλεόραση», ἢ «σοῦ πῆρα κομπιούτερ, μὴ μὲ ἐνοχλεῖς». Εἶναι τὰ «ἀδλαβὴ ναρκωτικά» ποὺ χρησιμοποιοῦν οἱ γονεῖς γιὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὰ παιδιά τους. Τελικὰ ὅμως, κανεὶς τρίτος δὲν μπορεῖ νὰ ἀναλάβει ὑπεύθυνα τὴν προστασία τῶν παιδιῶν μας, παρὰ μόνο ἐμεῖς οἱ γονεῖς τους.

ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ Ή ΑΝΕΥΘΥΝΟΙ;

Διαβάζουμε στην αρχαία ελληνική ιστορία ότι ο Αθηναίος στρατηγός Μιλτιάδης, ο νικητής των Περσών στον Μαραθώνα, είχε κακό τέλος. Έπειδή απέτυχε στην εκστρατεία της Πάρου, του έπεβλήθη πρόστιμο. Μη μπορώντας να το πληρώσει, φυλακίστηκε και πέθανε στην φυλακή.

Κατ' αρχήν νοιώθουμε αγανάκτηση. Αυτό ήταν το «εὐχαριστῶ» πρὸς τὸν ἄνθρωπο πὸν ἔσωσε καὶ δόξασε τὴν Ἑλλάδα; Αὐτὴ ἦταν ἡ ἀμοιβὴ του γιὰ τὴν μεγάλη μάχη κατὰ τὴν ὁποίαν «Ἑλλήνων προμαχοῦντες Ἀθηναῖοι Μαραθῶνι, χρυσοφόρων Μήδων ἐστόρεσαν δύναμιν»;

Ὅμως, μιὰ ὠριμότερη σκέψις μᾶς ὀδηγεῖ σὲ ἄλλα συμπεράσματα. Κάθε ἄνθρωπος πὸν ἀναλαμβάνει ἓνα ἔργο, ἀναλαμβάνει καὶ τὴν εὐθύνη νὰ τὸ φέρῃ εἰς πέρας. Ἐὰν τὸ ἔργο δὲν ἐκτελεσθῇ ἢ δὲν ὀλοκληρωθῇ, εἶναι ὑπεύθυνος. Ἐὰν ἀποτύχῃ, εἶναι διπλᾶ ὑπεύθυνος. Πολὺ περισσότερο, εἰάν πρόκειται γιὰ δημόσια ἔργα καὶ ἔχουν ξοδευθῇ γι' αὐτὰ τεράστια χρηματικὰ ποσά.

Σ' αὐτὸ τὸ θέμα οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες συμφωνοῦν ἐμπράκτως. Καὶ δίνουν ἓνα συγκλονιστικὸ παράδειγμα μὲ τὴν τιμωρία ἐνὸς μεγάλου δημόσιου ἀνδρὸς πὸν εἶχε ἀποδείξει στὴν πρᾶξι τὴν ἀξία του καὶ στὸν ὁποῖο ἡ ἀρχαία Ἑλλάδα ὤφειλε πάρα πολλὰ. Τὸν τιμωροῦν δὲ γιὰ ἓνα ζήτημα, ὅπως ὁ πόλεμος, τοῦ ὁποίου ἡ ἔκβασις εἶναι ἐξ ἀρχῆς ἀδηλὸς καὶ δὲν ἐξαρτᾶται μόνο ἀπὸ τὴν ικανότητά του καὶ τὶς προσπάθειες πὸν κατέβαλε, ἀλλὰ ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους παραγόντες.

Καὶ τώρα ἂς ἐλθῶμε στὰ καθ' ἡμᾶς. Πότε τιμωρήθηκαν αὐτοὶ πὸν ἀσκοῦν διοίκτησι, γιὰ κάποια ἀποτυχία τους ἢ γιὰ ἔλλειψι ἔργου; Πότε τοὺς ἐπεβλήθη πρόστιμο γιὰ ζημία πὸν ἐπέφεραν στὸ κράτος μὲ τὶς πράξεις ἢ τὶς παραλείψεις τους; Πότε τοὺς

ζητήθηκαν εὐθύνες γιὰ ἀναποτελεσματικὴ διαχείρισι; Τὸ πολὺ, νὰ χάσουν τὶς ἐπόμενες ἐκλογές, γιὰ νὰ ξανακερδίσουν τὶς μεθεπόμενες. Αὐτὸ εἶναι σίγουρο κι' ἔτσι δὲν ἀνησχοῦν.

Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, οἱ πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ μᾶς δὲν δροῦν ὡς ἐντολοδόχοι τοῦ λαοῦ, ὅπως πράγματι εἶναι, ἀλλὰ σὰν νὰ ἦταν τὸ κράτος φεουδὸ τους πὸν κληρονόμησαν ἀπὸ τὸν πατέρα τους. Δὲν δίνουν λογαριασμὸ σὲ κανένα γιὰ τὸ τι ἔκαναν ἢ δὲν ἔκαναν. Δὲν ἐλέγχονται γιὰ τὰ ἔργα τους, γιὰ τὶς δαπάνες τους, γιὰ τὴν περιουσία πὸν ἀπέκτησαν μετὰ τὴν θητεία τους στὰ δημόσια πράγματα, παρὰ τὶς πολλὲς συζητήσεις πὸν γίνονται γιὰ τὸ «πόθεν ἔσχες» (κουβέντα νὰ γίνετα). Ξοδεύονται ὅμως τεράστια ποσὰ ἀπὸ τὸ κάθε ὑπουργεῖο. Καὶ συχνά, γιὰ ἔργα πὸν εἶχαν προϋπολογισθῇ σὲ ἓνα συγκεκριμένο ποσόν, κατόπιν δημοσίου διαγωνισμοῦ, ξοδεύονται διπλάσια καὶ τριπλάσια. Καὶ κανεὶς δὲν ἐρωτᾷ γιατί. Κανεὶς δὲν ἐλέγχει. Κανεὶς δὲν ζητᾷ εὐθύνες. Στὴν περίπτωση ὅμως αὐτὴν, τί νόημα ἔχει ἡ διενέργεια μειοδοτικοῦ διαγωνισμοῦ γιὰ τὴν ἀνάθεσι τοῦ ἔργου;

Ἀλλὰ μήπως τὸ κράτος λαμβάνει μέτρα ἐναντίον τους; Μήπως τοὺς τιμωρεῖ; Ἴσως, ἂν εἶχαν τὸν φόβο τέτοιων συνεπειῶν, νὰ μὴν ἐπεδίωκαν μὲ τόση εὐκολία τὴν ἀναρρίχῃσι στὰ δημόσια ἀξιώματα. Καὶ νὰ εἶχαμε καὶ λιγώτερο συνωπισμὸ στοὺς προθαλάμους τῶν πρωθυπουργικῶν γραφείων, ὑποψηφίων βουλευτῶν καὶ ὑπουργῶν.

Καὶ τὸ συμπέρασμα; Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες θὰ μᾶς διδάσκουν ἑσαεὶ. Τὸ ζήτημα εἶναι ἂν εἴμεθα διατεθειμένοι νὰ τοὺς προσέξουμε.

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑ

Ανεγράφη στον ήμερήσιον τύπο ή πληροφοροφία, σύμφωνα με την όποία ή πολιτική ήγεσία του Ύπουργείου Παιδείας προτίθεται να ξεκινήσει διάλογο τών άρμοδιών φορέων για την βελτίωση τών συνθηκών λειτουργίας τών Έκπαιδευτικών Ίδρυμάτων. Δέν είναι ή πρώτη φορά πού άναλαμβάνονται τέτοιες πρωτοβουλίες και πολλές δοκιμές και άλλες έχουν σημειωθεί στα εκπαιδευτικά πράγματα της χώρας μας τις τελευταίες δεκαετίες.

Συνήθως γίνονται άλλες στις δομές της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, άλλες στα άναλυτικά προγράμματα διδασκαλίας, διάθεση κονδυλίων για σχολικά κτίρια, έγκρίσεις για νέα διδακτικά βιβλία και άλλες θεσμικής φύσεως άλλες στα πλαίσια τών άρμοδιοτήτων του Καίσαρα. Όλα αυτά, έφ' όσον πραγματοποιούνται, είναι επαινετικά και άναγκαία, δέν είναι όμως ίκανά να άποδώσουν τα προσδοκώμενα άποτελέσματα.

Άπό ό,τι δημοσιεύεται στην στήλη τών Γεγονότων του όρθοδόξου περιοδικού «ΖΩΗ» (φύλλο 4068/ 10-4-04) στο σχόλιο με τίτλο: «Κομμένα τα φτερά τών δασκάλων», τó όποιο άφορā σέ μία άλλη λίαν σημαντική πλευρά της Παιδείας, είναι εκείνο τó όποιο άνήκει στην άρμοδιότητα του Θεού. Έκει άναφέρεται, ότι: «Κομμένα τα φτερά τών δασκάλων. Ένας στους δέκα λειτουργούς της πρωτοβάθμιας παιδείας δηλώνει άποδυναμωμένος, άπόμακρος και έντελώς ξένος άπό τούς μαθητές και τη σχολική τάξη. Είναι άνήμποροι για την παραγωγή έστω και του παραμικρού εκπαιδευτικού έργου και άποσύρονται ύποαπασχολούμενοι στα γραφεία εκπαίδευσης, συχνά πριν ξεκινήσουν καλά καλά την καριέρα

τους. Η εικόνα αυτή προκύπτει άπό έρευνα με θέμα την Έκπαιδευτική δυναμικότητα του δασκάλου», πού διενήργησε ό καθηγητής της Ψυχοκοινωνιολογίας του Σχολείου στο Πανεπιστήμιο Άθηνών κ. Θ. Τσιπλητάρης. Πρόκειται για θύματα του συνδρόμου Burn out, πού εκδηλώνεται με την ψυχοσωματική έξουθένωση του δασκάλου, με άποτέλεσμα αυτός να μήν είναι σέ θέση να εκπέμπει φώς και να ασκήσει έστω και στοιχειωδώς τó έργον του». Είναι προφανές ότι ή άναστροφή τέτοιων καταστάσεων είναι έξω άπό τις δυνατότητες μιας άψυχης Πολιτείας, αλλά είναι έργο πνευματικό τó όποιο έπιτελείται άπό ανθρώπους πνευματοφόρους έμπνεομένους άπό τó Ευαγγελικό Μήνυμα και πού έχουν εκ τούτου την δυνατότητα να μεταδώσουν τόν ιερών ζήλο και στους εκπαιδευτικούς ώστε να προσφέρουν μεταξύ τών άλλων και έργον άγωγής και μόρφωση ολοκληρωμένη.

ΣΤΩΜΕΝ ΚΑΛΩΣ

Στο πασχαλινό φύλλο ήμερησίας έφημερίδας τών Άθηνών περιείχεται εκτεταμένο δημοσίευμα σχετικό με την έρευνα την όποία έπραγματοποίησε ξένη εταιρία στην Ελλάδα και στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες και στο όποιο έσημειώνεται ό,τι, ή καλλιέργεια του θρησκευτικού αισθήματος στην χώρα μας βρίσκεται σέ υψηλότερο έπίπεδο άπό τις λοιπές ευρωπαϊκές χώρες. Αυτό είναι μία ευχάριστη και τιμητική διαπίστωση, ή όποία έχει την ιστορική της έρμηνεία, γεννά όμως εκ του γεγονότος αυτού και αντίστοιχες ύποχρεώσεις. Όσον για την έρμηνεία του φαινομένου ύπάρχει μία μακρά παράδοση άπό τα χρόνια του άρχέγονου χριστιανισμού, έως και τούς τελευταίους αιώνες, της χιλιετηρίδας πού πέρασε.

Τὸ τέλος τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ ἡ χα-
ραυγὴ τοῦ νέου καλύπτουν τοὺς αἰῶνες τῆς
πρωτοχριστιανικῆς ἱστορίας τοῦ ἀνατολι-
κοῦ μεσογειακοῦ χώρου. Ὁ Ἑλληνισμὸς
καὶ οἱ ἀντιδράσεις του θρῖσκονται στὸ ἐπί-
κεντρο κάθε εἴδους ζυμώσεως πὸν χαρα-
κτηρίζει τὴν ταραγμένη ἐποχὴ τῆς ὑστε-
ρης ἀρχαιότητος. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς δη-
μιουργικῆς ἀναστατώσεως τοὺς πρώτους
χριστιανικοὺς αἰῶνες εἶναι ἡ γέννηση τῶν
μορφῶν, οἱ ὁποῖες θὰ ἀποτελέσουν τὴ βάση
τοῦ νέου πολιτιστικοῦ ὑποδείγματος τοῦ
νέου κόσμου, πὸν παραμένει ἔργο τοῦ Ἑλ-
ληνισμοῦ, εἴτε τοῦ νικημένου ἀπὸ τὸν
Σταυρὸν ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ, εἴτε τοῦ
νικητοῦ βυζαντινοῦ ἑλληνοποιημένου ἀν-
θρώπου. Πράγματι ὁ βυζαντινὸς κόσμος
εἶναι φορέας νέας ζωῆς τοῦ ὑστερου ἀρ-
χαίου Ἑλληνισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀπλώνεται σὲ
νέα γεωγραφικὰ πλαίσια καὶ ἐμπνέεται
ἀπὸ νέα πολιτισμικὰ καὶ ἠθικὰ ἰδεώδη, πὸν
τοῦ ὑπαγορεύει ἡ χριστιανικὴ πίστη. Ἔτσι
ὁ μὲν Χριστιανισμὸς προσέφερε τὸ περιε-
χόμενο, ὁ δὲ Ἑλληνισμὸς τὸ εἶδος ἢ τὶς
μορφές, ὑπὸ τὶς ὁποῖες διατυπώθηκε καὶ
ἐκφράσθηκε τὸ περιεχόμενο ἐκεῖνο. Συνε-
πῶς ἡ χριστιανικὴ πίστη μεταμόρφωσε
ἐσωτερικὰ τὸν ἑλληνικὸν βίον καὶ πολιτι-
σμὸ καὶ ἔτσι δὲν ἔγινε ἐξελληνισμὸς τοῦ
Χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ ἐκχριστιάνιση τοῦ
Ἑλληνισμοῦ. Μὲ αὐτὲς τὶς ἱστορικὲς προϋ-
ποθέσεις ὁ ὑπόδουλος στοὺς Ὀθωμανοὺς
Ἑλληνισμὸς ἄντεξε γιὰ τέσσαρες καὶ πλέον
αἰῶνες στὶς ἄμεσες ἢ ἔμμεσες πιέσεις τοῦ
κατακτητοῦ γιὰ ἐξισλαμισμὸ καὶ ἀπώλεια
τῆς ἐθνικῆς του συνειδήσεως.

Ὅλα αὐτὰ ὅσα ἐν συντομίᾳ ἀναφέρθη-
καν δίνουν ἐρμηνεῖα στὸ γιατί καὶ σήμερα
στὸν 21ον αἰῶνα τὸ θρησκευτικὸ συναίσθη-
μα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἶναι ὑψηλότερο ἀπὸ
ἐκεῖνο τῶν λοιπῶν εὐρωπαίων. Τοῦτο ὁμως
συνεπάγεται ὅτι οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες ὀφεί-
λουν νὰ συνεχίσουν τὴν μακρὰ αὐτὴ πορεία
συμβαδίσσεως μὲ τὴν χριστιανικὴ Πίστη
ἀγωνιζόμενοι γιὰ νὰ μὴ χάσει τὸ Ἔθνος τὴν
ἐπαφὴ του μὲ τὶς αἰῶνιες ἀξίες.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΔΡΑΝΔΑΚΗΣ

Ἀπέθανε τὸν παρελθόντα Φεβρουάριο
ὁ ὁμότιμος καθηγητὴς τῆς Βυζαντινῆς Ἀρ-
χαιολογίας στὴν Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ
Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Νικόλαος Β.
Δρανδάκης, καταγόμενος ἀπὸ τὸ Ρέθυμνο.

Ὁ Ν. Δρανδάκης, τακτικὸ μέλος τῆς
Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων,
ὑπῆρξε ἓνας διακεκριμένος ἐπιστήμονας
τοῦ κλάδου τῆς Βυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας
μὲ ἀναγνώριση στὴν Ἑλλάδα καὶ στὸ ἐξω-
τερικὸ. Ὡς ἄνθρωπος ὑπῆρξε ἀγαπητὸς σὲ
ὅλους, ἔνεκα τοῦ εὐγενικοῦ καὶ σεμνοῦ,
πράου καὶ μελίχιου χαρακτήρα του.

Ἀπὸ τὰ πρώιμὰ νεανικά του χρόνια
στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του, τὸ Ρέθυμνο,
ἔστρεφε τὸ ἐνδιαφέρον του στὰ μνημεῖα
ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἔγιναν τὸ κύριον ἀντικεί-
μενο τῆς μεταγενέστερης ἐπιστημονικῆς του
δραστηριότητος. Ὡς μελετητὴς ἔσκυψε κυ-
ρίως μὲ ἀγάπη στὰ ταπεινὰ καὶ χωρὶς ἰδιαί-
τερη καλλιτεχνικὴ ἀξία ἐκκλησάκια καὶ
ἔκανε ἔργο ζωῆς τὴν γνωριμία τους καὶ τὴν
συντήρησή τους.

Στὴν συνέχεια, ὅταν ἄρχισε τὴν κυρίως
ἐπιστημονικὴ σταδιοδρομία του ὡς ἐπιμε-
λητὴς Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων στὴν νό-
τιο Πελοπόννησο μὲ ἔδρα τὸν Μυστρά
(1951 - 1962), ὀργάνωσε τὸν ἀρχαιολογικὸ
χώρο τῆς νεκρῆς πολιτείας. Στὶς ἐνέργειές
του ὀφείλονται πολλὲς ἐργασίες γιὰ τὴν
στερέωση καὶ τὸν καθαρισμὸ τῶν μνημείων
καὶ τῶν σπιτιῶν τοῦ Μυστρά. Κατὰ τὴν
θητεία του στὸν Μυστρά ἀσχολήθηκε μὲ τὴν
καταγραφή τῶν βυζαντινῶν μνημείων τῆς
περιφέρειας του στὴν ἐπαρχία τῆς Ἐπιδαύ-
ρου Λιμηρᾶς καὶ στὴ Μάνη ταξιδεύοντας
ὑπὸ δύσκολες συνθήκες καὶ πολλὲς φορὲς
ὀδοιπορῶντας στὶς περιοχὲς αὐτές.

Τὸ 1962 ἀναγορεύθηκε διδάκτωρ τοῦ
Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ στὴν συνέχεια
διορίσθηκε ἔφορος Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτή-
των στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου, ὅπου ἔδειξε
ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν καταγραφή
τῶν φορητῶν εἰκόνων, κυρίως τῆς μεταβυ-
ζαντινῆς περιόδου στὰ νησιά αὐτά. Ἡ στα-

ΣΤΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟ ΠΑΥΛΟ

*Ἀκούραστος ἐσὺ σποριᾶς
τὸ Φῶς τῆς Ἀλλαγῆς
στὴ Δαμασκὸ σὰν πῆρες,
τὸ Θεῖο Λόγο τὸ Ζωοποιό,
σ' ὄλο τὸν κόσμο τὸ γνωστό,
μέχρι τῆ Ρώμῃ πῆγες.*

*Φωτίσανε τὰ σπιικὰ
κι ἀναστηθήκανε τὰ πάντα.
Γίνηκαν ὅλα τους «καινά»
καὶ πλούσια καὶ φτωχικά,
γιατὶ δὲ ζοῦσες, Παῦλε, ἐσὺ
μὰ «ὁ ποιῶν καινὰ τὰ πάντα»*

Β. ΚΟΥΤΣΙΜΠΕΛΑΣ

διοδρομία του ὡς πανεπιστημιακοῦ δασκάλου ἄρχισε μὲ τὴν ἐκλογή του ὡς τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς Βυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἰωαννίνων (1966) καὶ συνεχίσθηκε στὴν Ἀθήνα ὅπου κατέλαβε τὴν σχετικὴ ἔδρα τὸ 1972. Συνολικὰ στὰ πανεπιστήμια Ἰωαννίνων καὶ Ἀθηνῶν ἐδίδαξε ἐπὶ δεκαῆξι ἔτη Παλαιοχριστιανικὴ καὶ Βυζαντινὴ Ἀρχαιολογία καὶ Τέχνη καὶ συνέγραψε διδακτικὰ βοηθήματα γιὰ τοὺς φοιτητὲς του. Ὁ ὄγκος καὶ ἡ λεπτολόγος

ἐπιμέλεια στὴν ἐπιτέλεση τοῦ ἐπιστημονικοῦ του ἔργου, καθιστοῦν αὐτὸ ἀπαραίτητο γιὰ τοὺς μελετητὲς τοῦ ἐλλαδικοῦ χώρου τῆς Βυζαντινῆς περιόδου.

Ἐν κατακλείδι, μὲ τὴν σεμνότητα τοῦ χαρακτήρα του καὶ τὴν ἀξιοθαύμαστη φιλοπονία του ὁ Νικόλαος Δρανδάκης ἀποτελεῖ παράδειγμα γιὰ τοὺς συνεργάτες του καὶ τοὺς μαθητὲς του.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Διαβάζοντας στόν ήμερήσιο τύπο τίς στήλες πού ἀναφέρονται στά ἐκπαιδευτικά θέματα, προβληματίζεται κανείς γιά τή σωρεία τῶν προβλημάτων πού καλεῖται ἡ νέα ἡγεσία τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας νά ἐπιλύσει, ἐφ' ὅσον, ὅπως ἔχει ἐπανελημμένως δηλώσει, θά προχωρήσει σέ μία σοβαρή καί μελετημένη ἀναβάθμιση τοῦ ὅλου ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος τῆς χώρας μας. Εἶναι λυπηρὸ νά βλέπει κανείς ὅτι ἡ Ἑλλάδα, στά θέματα παιδείας, θρῖσκειται στήν τελευταία ἢ στήν καλύτερη τῶν περιπτώσεων στήν προτελευταία θέση, στοὺς πίνακες πού δημοσιεύονται ἀπὸ τὴν Ε. Ε.

Στὴν τριτοβάθμια ἐκπαίδευση, εἶναι πολλὰ τὰ προβλήματα πού χρόνια τώρα περιμένουν τὴν ἐπίλυσή τους. Σὲ συνέντευξη, πού παραχώρησε στὴν ἐφημερίδα «Ἡ Καθημερινή» τῆς 17ης Ἀπριλίου 2004, ἡ Ὑπουργὸς Παιδείας Κα Γιαννάκου - Κουτσίκου, ἀπάντησε στὴν ἐρώτηση τοῦ δημοσιογράφου κ. Ἀπόστολου Λουκασᾶ: «Πῶς προχωρεῖ στὴν Ἑλλάδα ἡ ἐφαρμογὴ τῆς Διακήρυξης τῆς Μπολόνια καὶ τῶν ἀποφάσεων τῶν Εὐρωπαϊῶν ἡγετῶν στὴ Λισσαβώνα;» ὡς ἐξῆς: «Ὀφείλω νά σᾶς πῶ ὅτι στὸ τελευταῖο ἐαρινὸ Συμβούλιο πού συμμετεῖχε ὁ πρωθυπουργός, ὑπῆρξε καὶ τὸ θέμα τῆς παιδείας στὸ ντοσιέ. Δυστυχῶς, ἡ Ἑλλάδα ἔρχεται τελευταία στὴν ἐκπαιδευτικὴ πολιτικὴ. Αὐτὴ εἶναι ἡ κρίση πού προέρχεται ἀπὸ τὴν τελευταία ἐκθεση τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐπιτροπῆς. Ἡ Ἑλλάδα δὲν ἔχει ἐφαρμόσει τίποτα ἀπὸ τίς κατευθυντήριες γραμμὲς τῆς Λισσαβώνας γιά τὴν ἀνάπτυξη, τὴν Κοινωνία τῆς Πληροφορίας, τὴν καταπολέμηση τῆς ἀνεργίας. Ἡ Ἑλλάδα ἐπικρίνεται βαρῦτα γιά τὴν ἐκπαιδευτικὴ τῆς πολιτικῆς». Εἶναι νά λυπάται κανείς γι' αὐτὲς τίς διαπιστώσεις. Ὅσοι ζήσανε ἢ

ζοῦν ἀπὸ κοντὰ τὴν κατάσταση πού ὑπάρχει στά Πανεπιστήμιά μας, διαπιστώνουν ὅτι θά πρέπει νά γίνουν μεγάλες καὶ τολμηρὲς τομὲς γιά ἀλλαγὲς πού θά δώσουν μία νέα πνοή, δημιουργικὴ, σύμφωνη πρὸς τίς ἀπαιτήσεις τῶν καιρῶν. Πάσχει ἡ ὅλη δομὴ καὶ λειτουργία τῶν Πανεπιστημίων μας. Δὲν εἶναι πλέον ἀνεκτὴ ἡ κατάσταση νά θγαίνουν πτυχιούχοι μὲ πλῆθος κενῶν, ὡς πρὸς τίς γνώσεις πού θά ἔπρεπε νά ἔχουν, γιά νά εἶναι ἀνταγωνιστικοὶ στὴν ἀγορὰ ἐργασίας μὲ τοὺς πτυχιούχους ἀπὸ τὰ Πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης. Αὐτὴ ἡ νοοτροπία τῆς ἡσσοнос προσπάθειας πού διαποτίζει ἓνα μεγάλο ποσοστὸ τῆς σπουδάζουσας νεολαίας μας, σὲ συνάρτηση μὲ τὴν ἀμφισβήτηση κάθε εἶδους ἀξιῶν, ἔχει δημιουργήσει ἓνα καθεστῶς πού γιά νά ἀλλάξει χρειάζονται πολλὰ νά γίνουν, πολλὰ καὶ ρηξικέλευθα, μὲ συντονισμό καὶ ἐπιμονὴ καὶ διαχρονικὴ ἰσχύ. Χρειάζεται μιὰ ὀλοκληρωμένη μελέτη μὲ τὴ συμμετοχὴ ὄλων τῶν φορέων πού ἔχουν ἀρμοδιότητα στὸ θέμα αὐτό, ὅπως ἐπανελημμένα ἔχουμε τονίσει, μὲ κυρίαρχο «φωνὴ» τὴν Πανεπιστημιακὴ Κοινότητα. Ὑπεράνω κάθε κομματικῆς σκοπιμότητας, εἶναι μεγάλη ἀνάγκη, νά ἀρχίσει, ὅσο τὸ δυνατόν συντομότερα, ἓνας ἐθνικὸς διάλογος, μὲ κύριο στόχο νά ἐπανεέλθουν οἱ ἀξίες τῆς Παιδείας σὲ ὅλες τίς βαθμίδες τῆς ἐκπαίδευσης. Δὲν ὑπάρχουν περιθώρια ὀλιγωρίας καὶ καθυστερήσεων. Ὅσοι πονοῦμε τὸν τόπο καὶ ζοῦμε τὰ θέματα Παιδείας, περιμένουμε, τώρα, σύντομα, νά ξεκινήσει μιὰ εἰρηνικὴ ἐπανάσταση γιά μιὰ ὀλοκληρωμένη μορφὴ ἀναβάθμισης τῆς Παιδείας μας.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ

Ὁμότιμος Καθηγητὴς
Γεωπονικοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ «ΖΑΚΑΖΟΥΚΑ»

Η 3η Μαΐου είναι η Παγκόσμια Ημέρα Έλευθερίας του Τύπου και σε πολλές χώρες του κόσμου έγιναν εκδηλώσεις και ανακοινώσεις σχετικά με την ανεξαρτησία των δημοσιογράφων κατά την εκτέλεση της αποστολής τους, τα προβλήματα και τους κινδύνους που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα σε εμπόλεμες περιοχές και ανελεύθερα καθεστώτα.

«Ποτέ άλλοτε μετά το 1995 δεν ήταν τόσο μεγάλος ο αριθμός των δημοσιογράφων που έχασαν τη ζωή τους κατά την εργασία τους ή επειδή εξέφρασαν τη γνώμη τους» αναφέρει η οργάνωση Ρεπόρτερ Χωρίς Σύνορα (RSF). Το 2003 σκοτώθηκαν 42 δημοσιογράφοι, έναντι των 25 νεκρών του 2002. Από αυτούς 33 άφησαν την τελευταία τους πνοή στο κατεχόμενο από τον αμερικανοβρετανικό άξονα Ιράκ.

Επιπλέον, 766 δημοσιογράφοι συνελήφθησαν κατά το παρελθόν έτος, εκ των οποίων 130 εξακολουθούν να κρατούνται μέχρι σήμερα, ενώ περισσότεροι από 1.460 δέχθηκαν επιθέσεις ή απειλές και 501 Μέσα Ένημέρωσης υπέστησαν λογοκρισία. Ο αμερικανικός οργανισμός Freedom House κατατάσσει τη Δανία, την Ισλανδία και τη Σουηδία ως τις χώρες με τη μεγαλύτερη έλευθερία του Τύπου, ενώ θεωρεί τη Γουϊνέα, τη Βόρειο Κορέα και την Κούβα ως τις χειρότερες χώρες στον κόσμο για τους δημοσιογράφους. Για την Κούβα, η οποία έχει στις φυλακές τους περισσότερους δημοσιογράφους στον κόσμο, δεν έγραψε τίποτα το επικριτικό ούτε ένας Έλληνας «δημοκράτης» δημοσιογράφος, από αυτούς που συνόδευσαν πρόσφατα τον Πατριάρχη Βαρθολομαίο κατά τα έγκαίνια του ιερού

ναού του Αγίου Νικολάου 'Αβάνας. Αντίθετα φρόντισαν να περιγράψουν με τα γλαφυρότερα χρώματα τον επί δεκαετίες «δημοκρατικά» εκλεγόμενο πρόεδρο της χώρας Φιντέλ Κάστρο και την «άγνη» επιθυμία του να προσφέρει στους ορθόδοξους ένα χώρο λατρείας, ακριβώς για να καλύψει τις ποικίλες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των Κουβανών αντιφρονούντων.

Συνολικά, 73 χώρες χαρακτηρίζονται από τον οργανισμό Freedom House ως ελεύθερες, 49 ως μερικώς ελεύθερες και 71 χώρες ως ανελεύθερες για τους δημοσιογράφους. Επίσης, βαίνει συνεχώς μειούμενο το ποσοστό του πληθυσμού της γης που απολαμβάνει ελεύθερη ενημέρωση. Στο Τουρκμενιστάν μάλιστα επικρατεί η απόλυτη λογοκρισία, ακόμη και για την τελευταία άραδα που θα δημοσιοποιηθεί!

Ειδικότερα στη Ρωσία, ανεξάρτητες έρευνες καταδεικνύουν ότι άνθει το φαινόμενο «Ζακαζούκα», από το ρήμα ζακάζ που σημαίνει παραγγέλνω. Πρόκειται για τις άδρες άμοιβες που εισπράττουν δημοσιογράφοι και μέσα ενημέρωσης της άχανους αυτής χώρας, για να γράφουν κατά παραγγελία άρθρα και ρεπορτάζ, βάσει τιμοκαταλόγου!

Τα επί πληρωμή δημοσιεύματα πολλών ρωσικών εφημερίδων καλύπτουν πλέον τον μεγαλύτερο χώρο των σελίδων τους. Όμως το φαινόμενο «Ζακαζούκα», η γενικότερα ή βάσει εντολών δημοσιογραφία, βρίσκεται σε έξαρση μόνον στη Ρωσία; Το ανεξάρτητο ευρωπαϊκό ινστιτούτο Roynter δηλώνει πως το φαινόμενο είναι παγκόσμιο και ότι στο 80% των μέσων ενημέρωσης υπάρχουν παρόμοια φαινόμενα.

Ποιός ξεχνά τους δεκάδες «έμφυτευμέ-

νους» δημοσιογράφους σὲ στρατιωτικὲς μονάδες τῶν εισβολέων στὸ Ἰράκ, οἱ ὁποῖοι ἔπρεπε πρῶτα νὰ παρουσιάσουν τὰ κείμενά τους γιὰ ἔγκριση στὸν διοικητὴ τῆς μονάδας καὶ στὴ συνέχεια νὰ τὰ παρουσιάσουν ὡς «ἀποκλειστικά» μπροστὰ στὶς κάμερες, πίσω ἀπὸ τὶς ὁποῖες βρισκόταν ὁ λογοκριτὴς διοικητὴς, ἔτοιμος νὰ κλείσει τὴν κάμερα, ἂν ὁ «ἐλεύθερος» δημοσιογράφος «ξέφευγε»;

Ποῖς ξεχνᾶ τοὺς «ἀδέκαστους» δημοσιογράφους τοῦ τόπου μας μὲ τὶς καταγιγαστικὲς «ἀποκαλύψεις» περὶ τρομοκρατίας, ποὺ ἰσοπέδωναν ἀδίστακτα ἀνθρώπινες ὑπολήψεις καὶ ἀφοπλιστικὰ δήλωναν στὸ πειθαρχικὸ τῆς ΕΣΗΕΑ ὅτι «γράφουμε ὅσα μᾶς ἔδιναν»; Κατὰ σύμπτωση κάποιοι ἀπὸ αὐτοὺς ἐμφανίζόντουσαν παράλληλα ὡς ἀπασχολούμενοι μὲ παχυλὲς ὀμοιῆς σὲ τρία καὶ τέσσερα γραφεῖα τύπου δημοσίων ὀργανισμῶν.

Ποῖα ἀξιοπιστία μπορεῖ νὰ ἔχουν μέσα ἐνημέρωσης, ποὺ κατὰ τὶς τελευταῖες βουλευτικὲς ἐκλογὲς εἶχαν τιμοκατάλογο γιὰ ρεπορτάζ, συνεντεύξεις, ἄρθρα, ἀκόμη καὶ μονόστηλα παραπολιτικὰ σχόλια γιὰ ὑποψήφιους βουλευτές; Πόσο φερέγγυες εἶναι ἀκόμη καὶ δεκάδες τοπικὲς ἐπαρχιακὲς ἔφημερίδες, στὶς ὁποῖες συναντᾶ κανεὶς τὰ ἴδια ρεπορτάζ, λέξη - λέξη, ἐγκωμιαστικὰ γιὰ μεγάλους ἐπιχειρηματικὸς ὀμίλους τῆς χώρας μας;

Ποῖα ἀξιοπιστία μπορεῖ νὰ ἔχουν δημοσιογράφοι ποὺ κάνουν δωρεὰν μεγάλα ταξίδια, πολυήμερες κρουαζιέρες καὶ «συνέδρια ἐν πλῶ», ἢ διαμένουν σὲ πολυτελῆ ξενοδοχεῖα, μὲ ἔξοδα αὐτῶν τοὺς ὁποῖους θὰ ἔπρεπε νὰ ἐλέγχουν μὲ τὴ γραφίδα καὶ τὸν λόγο τους; Στὴ Γερμανία παραιτήθηκε πρόσφατα ὁ πρόεδρος τῆς κεντρικῆς τράπεζας Bundesbank, ἐπειδὴ θεωρήθηκε μέγα σκάνδαλο ἡ τριήμερη διαμονή του σὲ ξενοδοχεῖο, μὲ ἔξοδα μιᾶς ἄλλης τράπεζας! Στὴν Ἑλλάδα τὸ φαινόμενο «Ζαχαζούκα» τείνει νὰ καταστῆ ὀλυμπιακὸ ἄθλημα!

ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΠΑΡΑΠΛΕΥΡΕΣ ΑΠΩΛΕΙΕΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

Ὅλοι μας ὀλιγώτερο ἢ περισσότερο ἔχομε γίνει μάρτυρες τῶν τηλεφωνημάτων, τὰ ὁποῖα διαμείβονται μεταξὺ ἐπιβατῶν στὰ μέσα συγκοινωνίας. Διαπιστώνομε, λοιπόν, πόσα ἀπὸ τὰ τηλεφωνήματα αὐτὰ εἶναι ἄκαιρα καὶ πόσα τελείως ἄχρηστα! («ποῦ εἶσαι; «ἔρχομαι, εἶμαι στὴν ὁδὸ...»). Ἐὰν σχολιάζομε τὰ περιστατικὰ αὐτὰ εἶναι ἐπειδὴ ἡ σύγχρονος τεχνολογία ἔχει ἀλλοιώσει κατὰ πολὺ τὴν συμπεριφορὰ μας ὡς ἀνθρώπων. Βεβαίως, ὑπάρχει καὶ ἡ ἄποψις ὅτι προηγήθη ἡ ἀλλαγὴ τῆς συμπεριφορᾶς καὶ τὰ τεχνολογικὰ ἐπιτεύγματα ἀπλῶς τὴν ἔκαναν προσιτὴ καὶ δυνατὴ στὸν μέσο ἄνθρωπο. Κατωτέρω θὰ ἐπισημάνωμε συνοπτικῶς ὠρισμένες ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἀλλαγές, οἱ ὁποῖες ἀφοροῦν τὸ ἦθος τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὲν εἶναι ἀμελητέες γιὰ ἓνα πιστὸ χριστιανό.

Ἡ ὑλοποίησις μιᾶς σκέψεως ἢ ἐπιθυμίας μας γίνεται ταχύτατα, σχεδὸν ἀμέσως μὲ τὴν σκέψι ἢ ἐπιθυμία πραγματοποιεῖται καὶ ἡ ἐνέργειά της. Ἐπὶ παραδείγματι σκεπτόμαστε ὅτι ξεχάσαμε κάτι ἀπὸ τὸν κατάλογο γιὰ τὰ ψώνια ἀπὸ τὸ σούπερ μάρκετ. Μὲ ἓνα τηλεφώνημα ἀπὸ τὸ κινητὸ μας τηλέφωνο πρὸς κάποιον οἰκεῖο μας συμπληρώνομε πάραυτα τὸν κατάλογο. Ἐπιθυμοῦμε νὰ γευματίσωμε ἢ νὰ δειπνήσωμε· μὲ ἓνα τηλεφώνημα στὰ εἰδικὰ καταστήματα σὲ ὀλίγη ὥρα ἀπολαμβάνομε τὸ φαγητὸ τῆς ἀρεσκείας μας. Θέλομε νὰ δοῦμε μιὰ ταινία· μὲ μιὰ βόλτα στὸ πλησιέστερο βίντεο κλάμπ τὴν δανειζόμαστε καὶ τὴν βλέπομε. Αὐριο αὐτὸ θὰ γίνεται μέσῳ διαδικτύου ἢ καὶ μέσῳ τηλεφώνου ἢ συνδρομητικῆς τηλεοράσεως.

Ἡ ὑλοποίησις αὐτῆς σκέψεως καὶ ἐπιθυμιῶν ἐξαφανίζει πρῶτον τὴν προσδοκία καὶ τὴν ὑπομονή ἀπὸ τὴν ζωὴ μας. Δὲν μαθαίνωμε πλέον νὰ περιμένωμε τὴν κατάλληλο στιγμή γιὰ νὰ φάμε, νὰ πιοῦμε, νὰ συζητήσωμε, νὰ μετακινήσομε. Ὅλα μποροῦν νὰ

γίνουν οποιαδήποτε στιγμή και ώρα τῆς ἡμέρας, κατὰ τὴν ἐπιθυμία ἐνὸς ἐκάστου. Αὐτὸ ἔχει ὡς συνέπεια τὴν ἀπογοήτευσί καὶ παραίτησι ἀπὸ κάθε τι τὸ ὁποῖο θὰ ἀπαιτήσῃ περισσότερο τοῦ συνηθούς χρόνου γιὰ τὴν πραγμάτωσί του. Ὅταν συνηθίζωμε νὰ ἱκανοποιῶνται οἱ ἐπιθυμίαι μας μὲ τὸ πάτημα κάποιων πλήκτρων, πῶς θὰ μπορέσωμε νὰ δεχθοῦμε τὴν ἀντίστασι ἢ τὴν ἀντίδρασι, τὴν ὁποία προβάλλει στὶς ἐπιθυμίαι μας ἕνας ἄλλος ἄνθρωπος; Γι' αὐτὸ καὶ αὐξάνονται ὁλοὲν οἱ δυσκολίες ἀπὸ τὶς διαπροσωπικὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων. Οἱ παλαιότεροι ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι καλλιέργησαν τὴν γῆ ἤξεραν ὅτι ἡ γῆ χρειάζεται χρόνο γιὰ νὰ καρποφορήσῃ καὶ πολλὰ φορὲς δὲν παρήγαγε τὸν ἐπιθυμητὸ καρπὸ. Σήμερα τὰ μικρὰ παιδιὰ ἀνατρέφονται καὶ «ἐκπαιδεύονται» μὲ τὴν ψευδαἴσθησι ὅτι πάντοτε ὅλες οἱ ἐπιθυμίαι τους θὰ ἱκανοποιῶνται ἀπὸ τοὺς γονεῖς καὶ τὴν κοινωνία. Στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ὅμως, διαβάζομε ὅτι «καιρὸς τῷ παντὶ πράγματι» (Ἐκκλ. 3:1).

Δευτέρα συνέπεια αὐτῆς τῆς τεχνολογικῆς εὐημερίας εἶναι ἡ ἀπαξίωσις τῶν πάντων. Ὅταν τὰ πάντα ἀποκτοῦνται ἀκόπως καὶ ἀσκόπως γρήγορα περιφρονοῦνται. Γονεῖς, γιὰ νὰ μὴ χαλάσουν τὸ χατῆρι τῶν παιδιῶν τους, τὰ ἐφοδιάζουν μὲ τεχνολογικὰ ἐπιτεύγματα πολλῶν δυνατοτήτων καὶ μεγάλης χρηματικῆς ἀξίας (π.χ. τὰ κινητὰ τηλέφωνα). Καὶ τὰ παιδιὰ, ὅταν δὲν χάνουν αὐτὰ τὰ πανάκριβα κινητὰ, τὰ χρησιμοποιοῦν γιὰ παιγνίδια, φάρσες, δηλαδή γιὰ

νὰ περνᾶνε τὴν ὥρα τους. Τὸ ἴδιο ἰσχύει γιὰ τοὺς ἠλεκτρονικοὺς ὑπολογιστές, οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιοῦνται περισσότερο ὡς παιχνίδι καὶ ὀλιγώτερο ὡς ἐργαλεῖο δουλειᾶς.

Οἱ συνεχεῖς ἀλλαγές καὶ ἐξελίξεις τῆς τεχνολογίας γίνονται μὲ πολὺ γοργοὺς ρυθμούς, τοὺς ὁποῖους συχνὰ ἀδυνατοῦμε νὰ παρακολουθήσωμε. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ὁ παγκόσμιος καταναλωτισμὸς μᾶς ὠθεῖ σὲ ἀλλαγὴ (ἀναβάθμισι τὴν ὀνομάζουν) τῶν μηχανημάτων πολὺ συχνὰ, χωρὶς πάντοτε νὰ ὑπάρχῃ ἀποχρῶν λόγος.

Τὰ σύγχρονα τεχνολογικὰ ἐπιτεύγματα μπορεῖ μὲν νὰ διευκολύνουν τὴν ἐργασία καὶ τὴν ζωὴ μας, ἀλλὰ πάντοτε ἔχουν καὶ ἀρνητικὰ ἀποτελέσματα γιὰ τὴν ὑπαρξί μας. Ἀπὸ τὴν βλάβη τῆς σωματικῆς μας ὑγείας (π.χ. καθιστικὴ ζωὴ), μέχρι τὴν ἀλλαγὴ νοοτροπίας καὶ θεωρήσεως τῆς ζωῆς καὶ τὸ ἀκόμη χειρότερο ψυχικῆς βλάβης μὲ τὴν διευκόλυνσι ἢ τὴν ἐξώθησι στὴν ἁμαρτία.

Ἀέναντι τὴν ἀρνητικὴ πλευρὰ τῶν τεχνολογικῶν ἐπιτευγμάτων ὁ χριστιανὸς πρέπει νὰ στέκεται μὲ περίσκεψι, νὰ τὰ χρησιμοποιῇ μὲ φειδῶ καὶ πάντοτε νὰ ἐλέγχει μήπως ἡ παράχρησις ἢ ἡ κατάχρησις αὐτῶν τῶν τεχνολογιῶν βλάπτει τὴν πνευματικὴν του πορεία καὶ ζωὴ. Ἡ ἀσκησις, ἡ ὁποία τόσον προβάλλεται ἀπὸ τὰ κείμενα τῆς Ὁρθοδοξίας, εἶναι ἀνάγκη σήμερα νὰ περιλάβῃ καὶ τὴν χρῆσι τῶν νέων τεχνολογιῶν, γιὰ νὰ μὴ ἀποδοῦν τελικῶς εἰς βλάβην ψυχῶν.

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

Η ΣΤΗΛΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

(*Συνέχεια από το προηγούμενο τεύχος*)
Alexandre Tikhonovitch Gretchaninov
(1864 - 1956)

Ο Αλέξανδρος Τιχόνοβιτς Γκρετσάνινοφ είναι μια αυθεντική και σπουδαία μορφή της ρώσικης μουσικής του τελευταίου μισού του 19ου και αρχών του 20ου αιώνα. Από μικρό παιδί βρισκόταν κοντά στην ορθόδοξη εκκλησία της Ρωσίας όπου και ανέπτυξε τα ιδιαίτερα μουσικά του χαρίσματα. Αναγκάστηκε όμως να εγκαταλείψει την αγαπημένη του πατρίδα το 1925, την εποχή των μεγάλων διωγμών επί κομμουνιστικού καθεστώτος, και να πεθάνει αυτοεξόριστος στη Νέα Υόρκη σε βαθιά γεράματα (92 ετών). Υπήρξε εργατικός και πολυγραφότατος ως τα τελευταία χρόνια της ζωής του: Στά οργάνοτα του έγραψε την τελευταία του όπερα, «Ο Γάμος», σε κείμενο του Γκογκόλ, καθώς και μια Λειτουργία, την «Οίκουμενική Λειτουργία» για σολίστ, χορωδία, εκκλησιαστικό όργανο και ορχήστρα.

Η μουσική του περιλαμβάνει συνθέσεις για παιδιά (3 παιδικές όπερες, 5 Συμφωνίες, συμφωνικά ποιήματα, μουσική δωματίου, πολλά χορωδιακά, έργα για πιάνο, λαϊκές μελωδίες, παιδικά τραγούδια, κ. ά.). Το πιο σημαντικό όμως μέρος της δημιουργικής του εργασίας περιλαμβάνει εκκλησιαστική Λειτουργική μουσική για την Ρώσικη εκκλησία. Η εκκλησιαστική του μουσική έχει ενσωματωθεί πλέον στην Λειτουργική μουσική της Ρώσικης ορθόδοξου εκκλησίας και μπορεί κανείς να την γευτεί και να την απολαύσει τόσο στους ναούς μέσα στη Ρωσία όσο και εκτός των συνόρων της, όπως στη Γαλλία, το Βέλγιο, την Αμερική και άλλου.

Συνιστούμε για ακρόαση την κατασκευτική «Ακολουθία της Άγρυπνίας» έργο 59, το οποίο γράφτηκε το 1912 και πρωτοπαρουσιάστηκε στις 18 Νοεμβρίου του ίδιου

έτους στη Μόσχα, από την περίφημη Συνοδική Χορωδία του πατριαρχείου Μόσχας.
(*Συνεχίζεται*)

Την Δευτέρα 3 Μαΐου, η Ένωση Ελλήνων Μουσουργών, τίμησε με μια ωραιότατη συναυλία - αφιέρωμα τα 75χρονα του συνθέτη Μιχάλη Αδάμη. Η συναυλία - αφιέρωμα δόθηκε στην αίθουσα συναυλιών του Ωδείου Φίλιππος Νάκας.

Το πρόγραμμα περιελάμβανε αρχικά έναν πρόλογο για τη ζωή και το έργο του Μιχάλη Αδάμη από τον συνθέτη και μέλος της Ε.Ε.Μ. Ιωσήφ Παπαδάτο και στη συνέχεια συναυλία με έργα του Μιχάλη Αδάμη: «Τίς Θεός Μέγας» (1999), «Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός» (1999), «Τῆς Αὐγῆς» (2003), «Ἐν Τρισίν» (2003), «Ἐνδον» (2001), «Μάγεμα ἢ Φύσις» (1998), «Καλοφωνικόν» (1988) και «Ἐπτὰ ἐπὶ Θήβας» (1968/2004).

Διαβάζουμε στο πρόγραμμα της βραδιάς: «Από τις διαπρεπέστερες προσωπικότητες του μουσικού μας χώρου, ο Μιχάλης Αδάμης αναγνωρίζεται διεθνώς ως ο πρωτοπόρος συνθέτης που ανέπτυξε σύγχρονο μουσικό ιδίωμα, θεμελιωμένο στον μουσικό πολιτισμό της ελληνικής παράδοσης, δημιουργώντας έτσι νέα σχολή σκέψης. Η διεθνής παρουσία του είναι πλούσια και συνεχής, με ανάθεσεις από τους μεγαλύτερους πολιτιστικούς οργανισμούς, πλήθος εκτελέσεων και ραδιοφωνικών μεταδόσεων, βραβεύσεις και τιμητικές εκδηλώσεις.

Είναι πρωτεργάτης στην ανάδειξη του Βυζαντινού μουσικού πολιτισμού ως κορυφαίου, αναθεωρητή του σκεπτικού και της πρακτικής της μουσικής παιδείας, καθώς επίσης και από τους βασικούς παράγοντες στη καθιέρωση της σύγχρονης μουσικής δημιουργίας στον τόπο μας».

A. Γ.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Ἀξιότιμε κ. Διευθυντά,

Οἱ ἀναγνώστες τῶν «Ἀκτίνων», χρόνια τώρα, διαβάζουν δημοσιεύσεις τοῦ Περιδικοῦ σας, ποῦ ἀφοροῦν στὰ ἠθικά διλήμματα, τὰ ὁποῖα προκύπτουν ἀπὸ τὶς ἐρευνες τῆς Βιολογίας καὶ τῆς Ἰατρικῆς, πρὸ πάντων δὲ ἀπὸ τὶς ἐφαρμογές τους στὸν ἄνθρωπο.

Ὁ ἐπιφανὴς Γάλλος γενετιστὴς J. Lejeune ἔχει γράψει ὅτι, «ἐφ' ὅσον γινόμαστε ὅλο καὶ πιὸ δυνατοί, ἐπιστημονικά, θὰ χρειαστεῖ κάτι ποῦ θὰ καθοδηγεῖ τι εἶναι καλὸ καὶ τι εἶναι κακὸ στὴν ἐρευνα καὶ τὴν ἐφαρμογή της». Συνεπῶς γίνεται ἀντιληπτὸ σὲ ὅλους ὅτι, ἡ καθοδήγηση καὶ ἡ κατευθυντήρια γραμμὴ, στὴν ἐρευνα καὶ τὴν ἐφαρμογή της, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν προσωπικότητα καὶ τὴν ἠθικὴ ὑπόσταση τῶν ἐρευνητῶν.

Τὸν περασμένο Μάρτιο εἶχα τὴν εὐκαιρία νὰ παρακολουθῶ μιὰ ἐσπερίδα, ποῦ διοργάνωσε ἡ Χριστιανικὴ Φοιτητικὴ Ἐνωσις (ΧΦΕ), στὴν αἴθουσα τοῦ Συλλόγου «Ἄπ. Παῦλος», μὲ θέμα «Διλήμματα βιοηθικῆς στὴ μεταχριστιανικὴ κοινωνία». Ὁμιλητὴς ἦταν ὁ καθηγητὴς Παθολογίας καὶ Ἐνδοκρινολογίας τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς τοῦ Harvard (Βοστώνη, ΗΠΑ), κ. Χρῆστος Μαντζῶρος.

Ὁ κ. Μαντζῶρος, ὑπέροχος ὁμιλητὴς καὶ συζητητὴς, κάτοχος τῶν συγχρόνων βιοϊατρικῶν ἐξελίξεων, παρουσίασε τὴν πρόοδο τῆς βιοτεχνολογίας, τὶς ἐφαρμογές της σὲ ἐπιμέρους ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου, ἐπισημαίνοντας ὅμως καὶ τοὺς προβληματισμούς, τὰ ἐρωτήματα καὶ τὰ ἠθικά διλήμματα, ποῦ προκύπτουν καὶ στὰ ὁποῖα δὲν ὑπάρχει ἀπάντηση εὐκόλη.

Ἀπὸ τὸν Πανεπιστημιακὸ δάσκαλο κ. Μαντζῶρο, δόθηκε μῆνυμα - σύσταση πα-

ρακολουθήσεως καὶ μελέτης αὐτῶν τῶν θεμάτων καὶ ἀπὸ τοὺς φοιτητὲς τῆς ΧΦΕ.

Ὅφειλονται συγχαρητήρια στὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο τῆς ΧΦΕ γιὰ τὴ διοργάνωση αὐτῆς τῆς ἐκδηλώσεως. Φαίνεται ἔτσι, πόσο οἱ αὐριανοὶ ἐπιστήμονες καὶ ἐρευνητὲς, ἐνδιαφέρονται, σοβαρά, ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς προπτυχιακῆς ἐκπαιδεύσεώς τους, νὰ εἶναι ἤδη «μπολιασμένοι» μὲ τὶς τρέχουσες ἐπιστημονικὲς θέσεις γύρω ἀπὸ τὰ βιοϊατρικὰ δρώμενα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς... «ἀκροβατισμούς» τους. Συγχρόνως φαίνεται ὅτι, οἱ φοιτητὲς νοιάζονται γιὰ τοὺς «ἐπιστημονικοὺς κλάδους αἰχμῆς», ὅπως εἶναι καὶ ἡ Βιοηθικὴ, ἡ ὁποία μὲ τὴν πολυεπιστημονικὴ προσέγγιση (Βιολογίας, Ἰατρικῆς, Νομικῆς, Κοινωνιολογίας, Φιλοσοφίας, Ψυχολογίας, Θεολογίας) προσπαθεῖ νὰ δώσει ἀπαντήσεις στὰ πολλὰ... ἀναπάντητα ἐρωτήματα τῶν ἀνθρώπων ὄλων τῶν χρωμάτων (κυριολεκτικὰ καὶ μεταφορικὰ), οἱ ὁποῖοι ὅμως ποθοῦν τὰ ἀγαθὰ ἐπιτεύγματα τῆς Βιοϊατρικῆς, καθὼς ἐρχονται νὰ καλύψουν «λεπτές» ἀνάγκες τους.

Σκέπτομαι ὅτι, ἂν πιστεύουμε πὼς «Κύριος ἔδωκεν ἐπιστήμην ἐνδοξάζεσθαι ἐν τοῖς θαυμασίοις αὐτοῦ» (Σοφ. Σειράχ, λη' 6), πρέπει, ἀσφαλῶς, νὰ πιστεύουμε ὅτι ὁ Κύριος ἐπέτρεψε, σήμερα, στὸν ἀνθρώπινο νοῦ νὰ δημιουργήσῃ τὰ ἐκπληκτικὰ βιοϊατρικὰ ἐπιτεύγματα. Αὐτὸς ὁ Κύριος, πάλι, θὰ φωτίσει τοὺς ἐρευνητὲς ἔτσι, ὥστε νὰ φροντίζουν τὰ ἐπιτεύγματά τους νὰ μὴν ἀποτελοῦν πρόκληση ἢ καὶ ἀπειλή, ἀλλὰ ὑπηρεσία καλοῦ πρὸς τὸν «κόλον» Ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος «δὲν εἶναι μόνο γονίδια, ἀλλὰ εἶναι κάτι πολὺ περισσότερον».

Ἡ Ἐπιστῆμη δὲν μπορεῖ νὰ γνωρίζει, ἀκριβῶς, τὴν οὐσία τοῦ ἀνθρώπου, σὲ ὅλο τὸ βάθος, γι' αὐτὸ καὶ δὲν μπορεῖ νὰ δίνει

τέλειες απαντήσεις στα προβλήματα του και τους «πόνους» του...

Γνωρίζουμε ότι -κατά τη Χριστιανική Θεολογία- ή ουσία του ανθρώπου κατανοείται, όταν ο ίδιος ο άνθρωπος «γνωρίσει την αγάπη του Θεού πρόσωπο με πρόσωπο». "Ας εύχηθούμε μιά τέτοια κατανόηση της ουσίας του ανθρώπου να υπάρξει από τους έρευνητές όλου του κόσμου.

Με εξαιρετική τιμή
ΜΙΧ. Θ. ΜΗΛΙΓΚΟΣ

Σεβαστό περιοδικό «Ακτίνες»,

Με απερίγραπτη χαρά και ψυχική άγαλλίαση σās γνωρίζω ότι τὸ χρόνο τουτο (2004) συμπληρώνω 50 (πενήντα) χρόνια συνδρομητής και ἀναγνώστης σας.

Ἡ πνευματικὴ βοήθεια στὸ άτομὸ μου ἀπὸ τὸ λόγο, τὸ πνεῦμα καὶ τὴν χριστιανι-

κὴ πίστη, ποὺ παρουσιάζονται στὶς σελίδες σας εἶναι ἀνεκτιμῆτου ἀξίας.

Ὁ ὑψηλὸς πνευματικὸς σκοπὸς σας εἶναι ἡ καλλιέργεια ἀρτίου ἀνθρώπου, ποὺ στηρίζεται στὸ χριστιανικὸ καὶ ἑλληνικὸ πνεῦμα.

Με δάση τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἡ προσφορὰ σας εἰς τὸν ἑλληνικὸ λαὸ γιὰ μιά σωστὴ ἐπίγνωση τῆς πορείας του, εἶναι μεγάλη καὶ σπουδαία.

Ὁ ἀληθινὸς ιστορικὸς τοῦ 20οῦ αἰῶνα πιστεύω νὰ καταγράψει, ὅπως ἐπιβάλλεται καὶ ἀρμόζει, τὴ μεγάλη ἀλήθεια γιὰ τὸ πνευματικὸ σας ἔργο.

Ὁ Μεγάλος Θεὸς μας νὰ σās εὐλογεῖ καὶ νὰ στηρίξει τὸν πνευματικὸ σας ἀγώνα.

Ὁ παντοτινὸς σας φίλος
ΣΤΡΑΤΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜ.
Συν/χος Δάσκαλος

«AKTINES». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτήτης: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντὴς Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ἰατρίδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δοῦρος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήναι. Τιμὴ τεύχους € 0,90. Ἐτησίᾳ συνδρομὴ, ἐσωτερικοῦ € 9, ἐξωτερικοῦ 30 \$ U.S.A. Ἡ διεύθυνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμνῃ κατὰ τὴν κρίσιν της οἰονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιευόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελίαι ἐντύπων ἐν γένει καὶ διβλιοκρισίαι δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Ἰούνιος 2004

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗ

ΤΕΣΣΑΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ

ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Χρῦσανθος ὁ ἀπὸ Τραπεζοῦντος

Ὁ Κύπρου Μακάριος Β΄

Ὁ Κασσανδρείας Εἰρηναῖος

Ἰωακείμ Γ΄ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης

Ε. Ν. ΜΟΣΧΟΥ

ΤΟΜΑΣ ΣΤΕΡΝΣ ΕΛΙΟΤ

Τὸ ἀληθινὸ τοῦ πρόσωπο καὶ

ὁ συμβολισμὸς τοῦ ἔργου τοῦ

ΔΗΜ. Λ. ΒΑΛΛΗΝΔΡΑ

Δρος Ποινικῶν ἐπιστημῶν

Ἐπιτίμου Δικηγόρου

ΘΕΜΑΤΑ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΑΘΟΛΟΓΙΑΣ

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

Καρότση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 32 21 283

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Άπο τις εκδόσεις «Η Δαμασκός»

ΠΡΟΣΕΧΩΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ:

π. ΗΛΙΑ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Προβληματισμοί και προτάσεις

ΗΡΑΚΛΗ ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

«ΑΛΛΑΓΗ ΠΟΡΕΙΑΣ»

Χρονογραφήματα

Έκδόσεις «Η Δαμασκός»

Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 32 21 283